

Yazın Kişi Adbilim Açısından Ahmet Mithat Efendi'nin Roman Kahramanları

Hayrettin YİĞİT
Pursaklar Anadolu Lisesi
ograsyigit@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0030-0930

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1444142

Geliş Tarihi: 28.02.2024

Revize Tarihi: 29.07.2024

Kabul Tarihi: 30.07.2024

Atıf Bilgisi

Yiğit, H. (2024). Yazın kişi adbilim açısından Ahmet Mithat Efendi'nin roman kahramanları. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 523-542

ÖZ

Adbilimi içerisinde yer alan kişi adbilimi, insanlara verilen adları inceleyen bir bilim dalıdır. Kişi adbiliminin bir alt dalı olan yazın kişi ad bilimi de roman, hikâye, şiir, sinema ve tiyatro gibi yazımsal metinlerde ad verme geleneği ile adların eserlerdeki işlev ve etkileri üzerine çalışmalar yapmaktadır. Yazar; eserin amacına uygun olarak kullandığı her adı, soyadı, lakabı, ünvanı deneyerek, değiştirerek özenli bir arayışın sonucunda oluşturmaktadır. Edebî eserlerde toplumsal ve fikrî anlamlar yüklenen bu adlar genellikle kahramanların kişilik özelliklerini yansıtmaktadır. Tanzimat Dönemi'nde birçok türde eser vermiş olan Ahmet Mithat Efendi, popüler romanın en tanınmış isimlerinden olmuştur. Üretken bir yazar olan Ahmet Mithat Efendi, iki yüz elliden fazla eser vermiş ve döneminde "Yazı Makinesi" lakabıyla tanınmıştır. Yazar, toplumu eğitmek amacıyla yazdığı birçok eserinde kahramanın kişilik ya da fiziksel özelliklerine uygun olarak ad verme işlemini gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada yazarın eserleri içerisinde belirlenmiş olan *Yeryüzünde Bir Melek*, *Çengi*, *Felâton Bey ile Râkım Efendi*, *Bahtiyarlık*, *Paris'te Bir Türk*, *Dürdane Hanım*, *Hüseyin Fellah*, *Taaffüf*, *Karnaval*, *Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş* romanlarında yer alan başkahramanların adları yazın kişi adbilim açısından değerlendirilmiştir. Adların anlamı, kökeni, yapısı belirtildikten sonra adlar, yazın kişi adbilim açısından Debus'un sınıflandırmasına göre incelenmiş ve kullanılan adların kahramanların karakterleriyle olan ilişkisi ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adbilim, kişi adbilim, yazın kişi adbilim, Ahmet Mithat Efendi, roman.

Ahmet Mithat Efendi's Novel Heroes From The Perspective Of Written Person Onomasiology

ABSTRACT

Personal onomastics, within onomasiology, is a field that studies the names given to people. Literary person onomastics, which is a sub-branch of personal onomastics, studies the tradition of naming in literary texts such as novels, stories, poems, cinema and theatre, and the functions and effects of names in works. The author creates it as a result of a meticulous search by trying and changing every name, surname, nickname and title in accordance with the purpose of the work. These names, which have social and intellectual meanings in literary works, reflect the personality characteristics of the heroes. Ahmet Mithat Efendi, who produced works in many genres during the Tanzimat Period, became one of the most famous authors. Ahmet Mithat Efendi, who is a productive writer, wrote more than two hundred and fifty works and was known as the "Writing Machine" during his time. In many of his works written with the aim of educating the society, the author gave names to the hero in accordance with his personality or physical characteristics. In this study, the author's novels named *Yeryüzünde Bir Melek*, *Çengi*, *Felâton Bey ile Râkım Efendi*, *Bahtiyarlık*, *Paris'te Bir Türk*, *Dürdane Hanım*, *Hüseyin Fellah*, *Taaffüf*, *Karnaval*, *Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş* are selected from his works, in which the names of the protagonists were evaluated in terms of literary onomastics. After stating the meaning, origin and structure of the names, the names were classified according to Debus' classification in terms of literary onomastics, and the relationship between the names that are used in the novels which are mentioned above and the characters of their heroes was revealed.

Keywords: Onomastics, person onomastics, literary person onomastics, Ahmet Mithat Efendi, novel.

Giriş

İnsanoğlu, toplumsal yaşam içerisinde insanın insanla ve insanın tabiatın diğer unsurlarıyla arasındaki iletişimini kolaylaştırmak için doğadaki bütün canlı ve cansızları adlandırmıştır. Toplumsal köklü geçmişine, dil yapısına, sosyo-kültürel yaşamına uygun olarak bu adlandırmaları yapmış ve bu adlandırmalarla kendilerine özgü zihinsel ve ruhsal yaşantılarını gelecek nesillere aktarmıştır. Milletlerin tarihinden, kültüründen, dilinden izler taşıyan adlar; toplumsal yaşamın anlaşma unsuru olarak tarih boyunca varlığını sürdürmüştür (Aksan, 1995, s. 15).

Dil aracılığı ile çevresindeki tüm kavramları zihninde kodlamak ve somutlaştırmak amacıyla kullanılan “ad” kavramı, Türkçe Sözlük’te “1. Bir nesneyi, bir kavramı, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya yarayan söz, isim; 2. Herkesçe tanınma veya işitilme durumu, ün, nam, şöhret.” (1998, s. 19) olarak tanımlanmıştır. Ad kavramı üzerine yapılan çalışmalar dilbiliminde adbilim (onomastik) alanı içerisinde değerlendirilmiştir. Ad bilimi; çevremizde gördüğümüz, algıladığımız bütün nesne ve kavramların adıyla ilgilenmiştir. Aynı zamanda adların geçmişten günümüze gelişim sürecini, kullanım ve yayılma alanını, ifade ediliş şekillerini, yapısal özelliklerini incelemiştir (Sakaoğlu, 2001, s. 9).

Kişi ve yer adlarını içinde barındıran Türk adbiliminin en önemli sorunu, bu alanda yapılmış kapsamlı teorik çalışmaların bulunmamasıdır. Dünya dilciliğinde yaklaşık iki yüz yıllık, Türkiye dilciliğinde ise neredeyse yüz yıllık geçmişi olmasına rağmen, ülkemizde adbilimin teorik yönünü ele alan, onun çerçevesini çizen, bu alandaki terimleri Türkiye adbilimine kazandıran, sınıflandırma sorunlarına eğilen bir çalışma ne yazık ki yapılmamıştır. Uygulama çalışmalarında görülen terminoloji eksikliğinin ve yöntemsizliğin temel sebebi de budur. Türk Dil Kurumu yayınları arasında 2001 yılında çıkan ve Saim Sakaoğlu (Sakaoğlu, 2001) tarafından hazırlanan Türk Ad Bilimi isimli çalışma, Türk adbilimi konusunda yazılmış ilk kitaptır. Ancak, bu çalışma, adbilimin yukarıda ifade ettiğimiz teorik yönünü araştırmaktan çok Türkiye’de yer adları ve kişi adları üzerine yapılan çalışmalar ve bu çalışmaları yapan şahıs ve kurumlar hakkında bilgi vermeye yöneliktir (Bulut, 2018, s. 1069). Bu sebeple kitap, Türk adbilimindeki teorik eksikliğini gidermekten uzaktır (Şahin, 2015: 5). Bu eksikliği gidermek üzere kaleme alınan en önemli çalışma İbrahim Şahin (Şahin, 2015)’in Adbilim isimli eseridir. Yazar bu eserde adbilimin çerçevesini çizmiş ve hem yöntem hem de sınıflandırma noktasında adbilime önemli bir ivme kazandırmış ve adbilimin önemli bir eksikliğini ortadan kaldırmıştır.

Ad bilimi, içerisinde üzerinde en fazla çalışma yapılan alanlardan biri de kişi adlarıdır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve bireysel seviyelerde işleyen farklı dinamiklerin ortak etkileşiminin bir sonucu olan kişi adları, zihinde kodlanmış toplumsal düşüncenin yansımasıdır (Yiğit ve Dinç, 2023, s. 836). Kişi adlarıyla birlikte kullanılan soyadları, göbek adları, lakaplar, mahlaslar, ünvanlar ve sülale adları; köken, dil, tarih ve kültürel açıdan toplumsal hafızayı yansıtan diğer unsurlardır (Zengin, 2014, s. 123). Bu yönüyle çok geniş bir çalışma alanı olan kişi ad bilimi, adbilim içerisinde antroponimi (kişi ad bilimi) terimiyle karşılanan müstakil bir alan hâline gelmiştir. Dil-kültür ilişkisi bağlamında toplumların kendi inanç ve değerlerine göre ad verme geleneğini, kişi adlarının oluşumlarını, kuruluş kanunlarını, üstlendikleri işlevleri ve yapısal gelişimlerini araştırmaktadır (Kibar, 2005, s. 21; Rasonyi, 1993, s. 22).

Kişi adbilim içerisinde yazınsal ürünlerde ad verme geleneği ile yazınsal adlandırmaların eserlerdeki görev ve etkileri üzerine çalışmalar yazın kişi adbilim alanı içerisinde ele alınmaktadır (Reallexikon, 2007, s. 745). Roman, hikâye, şiir, sinema ve tiyatro, çocuk masalları gibi edebî türlere ait eserlerinde geçen kişi adlarının sanatsal kullanımları bu alan içerisinde incelenmektedir (Podols’kaya 1978, s. 33; Şahin, 2021, s. 34). Yazınsal metinler; yazar, eser ve okur üçgeninde değerlendirilmektedir. Burada yazar, eserin ortaya çıkarılmasında temel unsurdur. Yazmış olduğu eserle bir amaç ortaya koyan yazar, konuyu belirleyen ve konuya uygun isimleri yaratan ya da onları seçen kişidir. İsim seçme konusunda her yazar farklı yaklaşımı denemekte ve kahramanları eserin içeriğine uygun olarak isimlendirmektedir (Sobanski, 2000; Weber, 1997). Kullanmış olduğu her adı, soyadını, lakabı veya mahlası deneyerek, değiştirerek özenli bir çalışma sonucunda oluşturmaktadır (Debus, 2002, s. 13). Edebî eserlerde toplumsal ve fikrî anlamlar yüklenen bu adlar çoğunlukla kahramanların kişilik özelliklerini yansıtan adlar olmaktadır. Eserin içeriğine uygun bir şekilde oluşturduğu kahramanların kişilik özellikleriyle isimleri arasında bazen paralel bazen de zıt anlam ilişkileri kurmaktadır (Yıldırım, 2021, s. 542). Yazın kişi adbilimi üzerine ilk çalışmayı Birus, 1978 yılında “Poetische Namensgebung” adlı eseriyle yapmıştır. 2002 yılında yazın kişi adbilim açısından adların sınıflandırması ve işlevleri üzerine Debus, “Namen in literarischen Werken” adlı çalışmayı gerçekleştirmiştir (Turan, 2021, s. 104). Bu çalışma, yazın kişi adbilim çalışmalarında teori ve yöntem açısından araştırmacılara yol gösterici olmuştur. Yazınsal metinlerde kahramanları adlandırma süreci ve yazarların kullandıkları yöntemleri belirtmiştir. Birus’un bir ülkenin yaşantısına, kültürüne,

inancına, edebiyatına bağlı olarak yaptığı yazın kişi adları sınıflandırmasını; Debus, “Özdeşleşme, Kurgu/ illüzyon yaratma, Karakter özellikleri yükleme, Vurgulama/Anonimleştirme, Mitleştirme, Estetik Değer Kazandırma” başlıkları altında tasnif etmiştir (Birus, 1987, s. 45; Debus, 2002, s. 74-81). Bunların özelliklerini şu şekilde açıklamıştır (Turan, 2021, s. 104):

Özdeşleşme: Yazınsal metinlerde verilen isimlerin kahramanın karakterleriyle uyumlu ve özdeş olmasıdır. Kahramanın ismi anlamına uygun olarak yazar tarafından tanımlanır ve belirlenen kişiliği taşır. Okurun karakteri en iyi şekilde tanıyabilmesi için ismin akılda tutulması önemlidir. Yazar buna göre adlandırmayı gerçekleştirir (Debus, 2002, s. 74).

Kurgu/ illüzyon yaratma: Bu işlev yalnızca yazınsal isimlerde görülür. Gerçek hayatta bilinen kişilerin isimleri kurguya dâhil edilir ve bir illüzyon yaratılır. Kurgunun içinde isimlerin gerçek taşıyıcıları ile yazınsal isimlerin taşıyıcısı olan karakterler kurgusal gerçeklikte karşılaşır ve o gerçekliğin yaratıcısı olurlar. Dolayısıyla metnin illüzyon yaratmasında kurgunun bir parçası olarak esere katkıda bulunurlar (Lamping, 1983, s. 38; Debus, 2002, s. 76).

Karakter özellikleri yükleme: Bu işlev isim taşıyıcısını daha yakından tanımlar. Sınıflandırmada yer alan isimler yazar tarafından gelişigüzel seçilir ve o kahramana belli kişilik özellikleri yüklenir (Debus, 2002, s. 77).

Vurgulama/anonimleştirme: Bu iki özellik birbirine zıt özelliklere sahiptir. Vurgulama işlevinde, kahramanın adlandırılmasında ses, kelime oyunları yaparak okurun dikkatinin isme yoğunlaşması sağlanır. Yazar, ismi ön plana çıkarmak için isimle ilgili ideolojik, toplumsal, psikolojik ve dinî vurgular da yapar. İsmi anonimleştirme işlevinde ise isme gizemli, olağanüstü özellik kazandırmak için isimlerle ilgili tabular belirlenir, uygun sıfatlar kullanılır. (“Kara Kedi” lakabıyla ifade edilen kişinin uğursuzluk, şanssızlıkla bağdaştırılması gibi) (Debus, 2002, s. 81).

Mitleştirme: Yazınsal isimlerin en önemli işlevlerinden biridir. İsimlerin okuyucunun gözünde idealize edilmiş her yönüyle olağanüstü güçlere sahip olduğunu vurgulayan ve isim taşıyıcısının bu özelliklere sahip olduğuna işaret eden işlevdir (Debus, 2002, s. 81). Türk edebiyatında “Battal Gazi ve Danişmend Gazi” bu işlevde kullanılan isimlerdir.

Estetik Değer Kazandırma: Bu işlevde yazar güçlü ifadeye sahip isimler yaratır ve okurda güçlü bir izlenim yaratır. Bu isimler, yazınsal eserin adı olabilecek kadar güçlü olan isim esere estetik değer kazandırır ve eserle bütünleşir (Lamping, 1983, s. 103)

Ahmet Mithat Efendi’nin Edebî Kişiliği (1844-1912)

1844 yılında İstanbul’da dünyaya gelen yazar, Tanzimat Dönemi’nin önde gelen sanatçılarından. Edebî eserlerinin yanı sıra ilahiyatçı, felsefeci, gazeteci ve eğitimci kimliğiyle de tanınmaktadır (Coşkun, 2006, s. 45). Döneminde “Yazı Makinesi” olarak tanınmış olan Ahmet Mithat Efendi, Tanzimat Dönemi’nde Fransız edebiyatından geçmiş olan roman türünün ilk örneklerini vermiştir. Dönemin üretken yazarlarından olan Ahmet Mithat, iki yüz elliden fazla eser vermiş ve Türk edebiyatının gerçek anlamda ilk popüler yazarı olmuştur. Romanı toplumu eğitmede ve bilgilendirmede, aynı zamanda yeni medeniyet dairesine hazırlamada kullanılacak en elverişli araçlardan biri olarak görmüştür (Coşkun, 2006, s. 45). Eserlerinde Batı medeniyetini ve çalışkanlığını ön plana çıkarmıştır. Osmanlının ahlaki değerlerini koruyarak bu alanlarda gelişmesi gerektiğini savunmuştur. Avrupa yaşantısının taklit edilmesine ve alafranga hayata karşı çıkmış, devletine ve dinine itaatsizliği, tembelliği, müsrifliği eleştirmiştir. Bu yaşamı benimseyen roman kahramanlarını da alaycı bir dille eleştirmiştir.

Eserlerinden bazıları şunlardır: “Yeniçeriler (1872), Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Esrar (1874), Dünyaya İkinci Geliş Yahut İstanbul’da Neler Olmuş (1875), Hüseyin Fellâh (1875), Felâton Bey ile Râkım Efendi (1875), Karı-Koca Masalı (1875), Paris’te Bir Türk (1876), Çengi (1877, oyun), Süleyman Musûlî (1877), Yeryüzünde Bir Melek (1879), Henüz On Yedi Yaşında (1881), Karnaval (1881), Amiral Bing (1881), Vah! (1882), Acâib-i Âlem (1882), Dürdâne Hanım (1882), Esrâr-ı Cinâyât (1884), Cellâd (1884), Volter Yirmi Yaşında (1884), Hayret (1885), Cinli Han (1885), Çingene (1886), Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr (1887), Fennî Bir Roman Yahut Amerika Doktorları (1888), Haydut Montari (1888), Arnavutlar Solyotlar (1888), Gürcü Kızı Yahut İntikam (1888), Nedâmet mi? Heyhât (1889), Rikalda Yahut Amerika’da Vahşet Âlemi (1889), Aleksandr Stradella (1889), Şeytankaya Tılsımı (1889), Müşâhedât (1890), Ahmed Metin ve Şîrzât (1891), Bir Acibe-i

Saydiyye (1894), Taaffüf (1895), Gönüllü (1896), Eski Mektûblar (1897), Mesâil-i Muğlaka (1898), Altın Âşıkları (1899), Hikmet-i Peder (1900), Jön Türkler (1910)..."

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi "araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187).

Örnekleme

Çalışmada Ahmet Mithat Efendi'nin iki yüz elliden fazla eseri içerisinde seçilmiş *Yeryüzünde Bir Melek*, *Çengi*, *Felâtnun Bey ile Râkım Efendi*, *Bahtiyarlık*, *Paris'te Bir Türk*, *Dürrane Hanım*, *Hüseyin Fellah*, *Taaffüf*, *Karnaval*, *Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş* adlı romanları yazın kişi adbilim açısından incelenmiştir. Adların anlamı, kökeni, yapısı belirtildikten sonra isimler, yazın kişi adbilim açısından Debus'un sınıflandırmasına göre tasnif edilmiş ve kullanılan adların kahramanların karakterleriyle olan ilişkisi ortaya çıkarılmıştır. Kullanılan veriler, çevrimiçi arşivler, gazeteler, akademik dergiler ve kitaplar, ansiklopediler, tezler ve resmi internet siteleri gibi kaynaklardan toplanmış ve makalenin araştırma ve yazım süreci, buralardan edinilen birincil ve ikincil kaynaklar sayesinde mümkün olmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Doküman incelemesi yoluyla verilere ulaşılmıştır. Bu yöntem çerçevesinde, Ahmet Mithat Efendi'nin romanları içerisinde seçilmiş on romanın başkahramanları yazın kişi adbilim açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırma Etiği

Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Bulgular

Yazın Kişi Adbilim Açısından Ahmet Mithat Efendi'nin Roman Kahramanları

Tanzimat Dönemi sanatçılarından olan Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında kahramanların isimleriyle karakter özellikleri arasında yakın bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Yazar, toplumu eğitmek amacıyla yazdığı birçok eserinde kahramanın kişilik ya da fiziksel özelliklerine uygun olarak ad verme işlemini gerçekleştirmiştir. Adların romanın merkezine oturtan yazar, iyi ve kötü karakterlere uygun adlandırmayla kurguyu şekillendirmiştir (Yıldırım, 2021, s. 174).

Felâtnun Bey ile Râkım Efendi

Ahmet Mithat Efendi'nin 1875 yılında yazmış olduğu bu eser, Türk romancılığının yayımlanan ilk eserlerindedir. Batılılaşmayı Felâtnun Bey ile Râkım Efendi üzerinden anlatır. Râkım Efendi idealize edilmiş tiptir ve Batı'yı doğru kavramış bir şahsiyettir. Felâtnun Bey ise Batı medeniyeti dairesine giren ve Batı'yı yanlış anlamış "züppe" tiptir. (Yağlı, 2017, s. 47). Şahıs kadrosu Râkım Efendi, Felâtnun Bey, Mustafa Merakî Efendi, Cânân, Fedai Kalfa, Josefino, Can, Polini, Mr. Ziklas ve Mihriban Hanım'dan oluşur.

Râkım Efendi; Arapça "rkm" kökünden türemiş bir kelimedir. Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "Yazan. Çizen. Tahrir eden." (Devellioğlu, 1998, s. 875) anlamında kullanılmıştır. Efendi, kelimesi ise

Yunanca kökenlidir. Türkçe Sözlükte “*Özel isimlerden sonra kullanılan ikinci derecede bir ünvan.*” (1998, s. 673) şeklinde ifade edilmiştir. Romanda Râkım ismi “Efendi” ünvan sıfatıyla birlikte birleşik sözcük olarak kullanılmıştır. Yazar, Râkım Efendi ismiyle kahramanın kişilik özelliklerini özdeşleştirmiştir. Babası öldükten sonra ailesinin sorumluluğunu alan Râkım Efendi, ailesinin rahat bir şekilde geçimini sağlamak için devamlı hesap kitap yapan çalışkan bir kişidir. Rakamlar onun hayatında çok fazla yer etmiştir. Ailesi için yapacağı maddi harcamalardan Canan’ı satın alırken ödeyeceği paraya kadar her şeyi hesap etmesi onun ismiyle özdeşleşmiş bir karakter olduğunu göstermektedir. Akıllı, tutumlu, kendisini yetiştirmiş kişi olması noktasında “Efendi” ünvanı bu karaktere verilmiştir (Yeşilyurt, 2011, s. 279). Yazar, Batı’yı ilim ve irfan yönüyle benimsemiş olan Râkım Efendi’yi roman içerisindeki iyi-kötü çatışmasında iyiler tarafına koymuştur. Roman kurgusu içerisinde tematik düzeyde tasarlanan kişi bilinçli bir şekilde meleksi özelliklerle tanıtılmıştır (Yıldırım, 2021, s. 543).

Felâton Bey; Felâton, Yunanca “Platon”dan bozma bir addır. Osmanlıca-Türkçe Sözlük’te anlamı “*Sokrates’in öğrencisi, Aristo’nun hocası.*” olarak verilmiştir. Bey ünvanı Eski Türkçe “beg” kelimesinden gelmektedir. Türkçe Sözlük’te “*1. Erkek isimleriyle beraber kullanılan saygı belirten söz. 2. Tanınmış, zengin kimse. 3. Eş, koca*” (1998, s. 278) olarak verilmiştir. Felâton, “Bey” ünvan sıfatıyla beraber birleşik sözcük olarak kullanılmıştır. Yazar; geleneklerden uzak, alafranga hayat tarzını benimsemiş az eğitilmiş ve baba parasıyla geçinen kimseler için ise “Bey” ünvanını kullanmıştır (Yeşilyurt, 2011, s. 279). Romanda Mustafa Merakî Efendi’nin iki çocuğundan biridir. Yazar, Batı medeniyetine hayranlığı ve alafranga tipi yansıttığı için kahramanın adını Eflâton’dan esinlenerek vermiştir. Kahramanın ismine karakter özellikleri yüklemiştir. Kahraman, Batı’yı yanlış tanımıştır. Batı kültürüne karşı hayranlığı ve özentisinden dolayı bu ad verilmiştir. İşe gitmeyi ve çalışmayı sevmeyen ve Mustafa Merakî Efendi’nin parasını yiyen, bilgiçlik taslayan bir tiptir. Râkım Efendi’nin zıttıdır. Mustafa Merakî Efendi; Mustafa Arapça “işifâ” kökünden türemiş bir kelimedir. Osmanlıca-Türkçe Sözlükte *Maddî ve mânevî olarak arıtılmış, seçkin duruma getirilmiş, seçilmiş (kimse).*” (Devellioğlu, 1998, s. 688) olarak tanımlanmıştır. Merakî adı ise Merak ve “-î” nispet eki ile oluşmuş Arapça kökenli bir kelimedir. Osmanlıca-Türkçe Sözlük’te anlamı “*Merak, kuruntu, şüphe içinde bulunan (kimse).*” (Devellioğlu, 1998, s. 618) olarak verilmiştir. Mustafa adı, Merakî Efendi sıfatlarıyla birleşik sözcük olarak kullanılmıştır. Yazar, Felâton Bey’in babasına aşırı merakından dolayı Mustafa Merakî Efendi adını vermiştir. Kahramanı, adından çok lakabıyla ön plana çıkarmıştır. Lakap ile kişilik özelliklerini özdeşleştirmiştir. Merakî Efendi, eşinin ölümünden sonra meraklı yapısından dolayı alafranga bir hayat yaşamak için Beyoğlu’na taşınmış bir kişidir. Beyoğlu bu dönemde zenginlik ve ihtişamın olduğu, Avrupa malları satan mağazaların bulunduğu, tiyatro ve eğlence yerlerinin çokça olduğu bir yerdir. Kahraman, yeterli eğitim görmüş bir adam olmadığı için Batı’yı yanlış tanımış ve oğlunu da yanlış yönlendirmiştir. Batılı bir hayat tarzına duyulan merakın bazı olumsuz sonuçları Mustafa Merakî Efendi ve Felâton Bey’de ortaya çıkmıştır.

Canan; Farsça kökenli sözcük, Türkçe Sözlük’te “*Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın.*” (1998, s. 383) olarak tanımlanmıştır. Râkım Efendi’nin evine cariye olarak gelen bir kişidir. Yazar, kahramanı roman boyunca iyi özellikleriyle ön plana çıkarmıştır. Ahmet Mithat Efendi, başlangıçta adı olmayan kahramana iyi huylu, ağırbaşlı, saygılı, efendisine gönülden bağlı bir cariye olmasından dolayı Canan adını vermiş ve karaktere kişilik özellikleri yüklemiştir. Romanda ad verme işlemini Dadı Fedai Kalfa’nın ağzından “*...Aman beyim! Ne kadar da isabet ettin, ne de can sevecek bir kız! Sen bana bunu can yoldaşı diye almadın mı? Adı Canan olsun...*” (2000, s. 19) şeklinde ifade edilmiştir.

Yeryüzünde Bir Melek

1879 yılında yayımlanmış olan eser, Ahmet Mithat Efendi’nin altıncı romanıdır. Roman, Doktor Şefik ile evli bir kadın olan Raziye arasındaki yasak aşkı anlatır. Şefik, Hint kökenli Hacı Hafız Mehmet Singapurî Efendi’nin oğludur. Raziye’nin babası ise Mehmet Hulusi Efendi’dir. Şefik’in babası ile Raziye’nin babası yakın dosttur. Raziye ve Şefik’in çocuklukları beraber geçer ve daha sonra bu aşka dönüşür. Şefik, tıp eğitimi almak için Avrupa’ya gittikten sonra Raziye ondan haber alamaz ve ailesinin isteğiyle İskender Bey ile evlenir. Ancak birbirlerini kalpten seven iki âşığı

bu evlilik bile ayıramaz. Gizlice görüşmeye devam ederler. Bu yasak aşka Arife'nin de girmesiyle olaylar zinciri devam eder (Korkmaz, 2010, s. 372). Şahıs kadrosu Şefik, Raziye, Arife, Arzuhalci İsmail, İskender Bey, Nimetullah, Salih Çavuş, Lâ Bey'den oluşur. Şefik; Arapça “şfk” kökünden gelen sözcük Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te “Şefkatli, merhamet ve sevgisi bol (kimse), müşfik.” (Devellioğlu, 1998, s. 983) şeklinde tanımlanmıştır. Yapı bakımından basit bir sözcüktür. Kahramanın adı karakter özellikleriyle özdeşleştirilmiştir. Yazar, romanın başkahramanı olan Şefik'i adına uygun olarak şefkatli, sevecen, çalışkan bir delikanlı olarak kurgulamıştır. Tıp tahsilini tamamlamak için Paris'e gittikten sonra uzun süre sevgilisi Raziye ile görüşmüştür. Bu sırada Raziye başka bir adamla evlenmiştir. Eğitimini bitirip İstanbul'a hekim olarak döndüğünde Raziye'ye olan sevgi ve şefkati ağır basmış, onunla gizlice görüşmeye devam etmiştir. Şefik'in ismiyle müsemma saf ve temiz sevgisini yazar onun ağzından “...O yürek hâlâ benim aşkımla çarptığını, o kan hâlâ benim için kaydığını görüyorum. Senin yalnız vücudun İskender Bey'e varmış. Yüreğin hâlâ bâkir!..” (2000, s. 11) şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca Arife'nin de defalarca aşkını dile getirmesine rağmen Raziye'ye olan aşkına sadık kalmış ve başka bir kadına asla gönül vermemiştir.

Raziye (Zühre); Arapça kökenli “rıza” sözcüğünden türemiştir. Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te “Rızâ gösteren, kabul eden, boyun eğen.” (Devellioğlu, 1998, s. 891) anlamındadır. Yazar, kahramanın karakter özellikleriyle adını özdeşleştirmiştir. Aynı zamanda doğduğunda onun güzelliğini belirtmek için Zühre adını da kullanmıştır. Raziye'nin güzelliğini Şefik'in babası Hacı Hafız Mehmet Singapurî, “Bu insan değil mutlaka melektir. Cihanda bu kadar güzel bir mahlûk görülmüş değil tasavvur bile edilmemiştir.” (2000, s. 29) şeklinde ifade etmiştir. Raziye, babasının istediği kişiyle evlenir. Ona karşı çıkmayıp itaat etmesi, adıyla uyumlu bir kişi olduğunu gösterir. Ancak Şefik'e duyduğu saf ve temiz sevgiden asla vazgeçmez. Arife'nin hazırladığı bir entrika sonucunda Süleymaniye'deki evde basılan Raziye eşinden boşanır ve yoksul bir duruma düşer. Bu durumda dahi Şefik'i bulmak için en ufak bir çaba göstermez ve romanın sonuna kadar kaderine razı bir şekilde bekler. Arife; Arapça “ırf” kökünden türemiş bir sözcüktür. Türkçe Sözlük'te “1. Öğrenme, bilgi sahibi olma 2. Pratik bilgi, usul ve örf bilgisi” (1998, s. 131) anlamındadır. Yazar, ada karakter özellikleri yüklemiştir. Adın anlamının tersi yönde kişilik özellikleri gösteren bir tip oluşturmuştur. Hayata dair iyilik dışında bilmediği şey yoktur ve hiçbir kötülükten kaçınmamaktadır. Şefik'in Raziye'den ayrılması ve kendine bağlanması için her yolu denemiştir. Bilgisini ve görgüsünü sadece kötülük üzerine kullanmıştır. Yazar, burada bu adı seçerken sözcüğün olumsuz bir tip içinde kullanılabileceğini göstermiştir.

Çengi

Fantastik roman türünde yazılan eser, 1877 yılında yayımlanmıştır. Eser dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Cervantes'in Don Kişot adlı romanından uyarlanmıştır. Diğer bölümlerde ise Daniş Çelebi'nin eşi Sünbül ve oğlu Cemal'in çevresinde oluşan olaylar anlatılmıştır. Roman kahramanı Daniş Çelebi, karakter özellikleriyle Don Kişot'a benzemektedir. Annesi Saliha Molla, oğlunu efsun, büyü, cin ve peri masallarıyla büyütüştür. Daniş Çelebi bu nedenle gerçek hayatı hayal dünyasında yaşamaktadır. Tanzimat Dönemi romancılığında işlenen zengin ailelerin çocuklarını yanlış terbiye etmesi konusu bu romanda da işlenmiştir. Eserde gerçekten uzak, hayali, efsanevi hikâyelerin düşürdüğü komik durumlar gösterilmiş ve bu eski hikâyeler parodi yoluyla hicvedilmiştir (Gürbüz, 2018, s. 823) Şahıs kadrosu: Daniş Çelebi, Sünbül (Peri), Saliha Molla, Cemal, Melek, Arap Dadı, Canbert, Engürüsüzade Nafiz Efendi, Mustafa Efendi.

Daniş Çelebi; Farsça “dânisten” kökünden gelen Daniş, Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te “Biliş, bilgi, ilim.” (Devellioğlu, 1998, s. 164) anlamındadır. Çelebi ise Türkçe Sözlük'te “1. Efendi, bey, ağa, yerine kullanılan ünvan. 2. Okuması yazması olan, ilim ve irfân yönüyle tanınan kimselere verilen ünvan.” (1998, s. 347) şeklinde ifade edilmiştir. Türkçe Çalap sözcüğüne nispet eki “î” eki getirilmiştir (Gülensoy, 2007, s. 229). Romanda Çelebi ünvan sıfatı, Daniş adıyla birleşik sözcük olarak kullanılmıştır. Yazar, romanın başkahramanı olan Daniş Çelebi adıyla kişilik özelliklerini özdeşleştirmiştir. Annesi Saliha Molla'nın tılsım, efsun, sihir, büyü işleriyle uğraşması ve Daniş Çelebi'nin her türlü eğitimini kendisinin vermesi, kahramanın karakter özelliklerinde etkilidir. Çocukluk ve gençlik çağında bu ilimle uğraşması onun hayal âleminde yaşayan bir kişiliğe

dönüştürmüştür. Yazar, verilen adın anlamları doğrultusunda kişilik özelliklerini oluşturmuş ancak bu kişilik kahramanın aklı dengesini bozacak seviyeye getirmiştir. Simya ilminin içinde büyümüş olan Daniş Çelebi'nin hayatı bu fantastik dünyaya göre şekillenmiştir. Romanda yazar, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Saliha Molla, oğlu Daniş Beyi kendi hanesinde kendi kendisine okutup, bayağı okur-yazar ve okuduğunu anlayıp yazdığını anlatır bir dereceye isal eylemiştir. Fakat ne fayda ki çocuğun eline geçen kitaplar Hamzanâme ve Elfû'l-Leyl ve Muhayyelât-ı Aziz Efendi ve Ebu Ali Sina gibi hep sihir ve ilm-i simya ve cin ve peri hikâyât-ı garibesini mübeyyin şeylerden ibaret olmasıyla bunlar dahi Daniş Çelebi'nin evham ve akaidine kuvvet vermekten hali kalmamıştır.” (Mithat, 2000, s. 9)

Sünbül (Peri); Türkçe Sözlük'te “Basit salkım şeklinde, daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçek olarak ilkbaharda açan süs bitkisi.” (1998:2049) olarak tanımlanmıştır. Farsça kökenli basit yapıları bir sözcük olan Sünbül adına kişilik özellikleri yüklenmiştir. Romanda kahramanın çekici ve güzel bir kadın olduğunu belirtmek amacıyla Peri ismi de kullanılmıştır. Daniş Çelebi ilk görüşte âşık olduğu Sünbül'ü Peri ismiyle tanır. Daniş Çelebi, Sünbül'ün dişlilik ve baştan çıkarıcı özelliklerine kapılır ve onunla Engürüsizâde Nafiz Efendi'nin cariyesi olmasına rağmen evlenir. Çiçek ismi olan Sünbül (Peri), çekici bir kişi olsa da romanda kişisel özellikleriyle olumsuz bir tiptir. Güzelliğini ve çekiciliğini insanlardan faydalanmak için kullanır. Çengilik ve çalgıcılık yapar. Daniş Çelebi'yle yalan söyleyerek evlenir, kocasını başkalarıyla aldatır ve evden kaçar. Daniş Çelebi'nin kendisine olan ilgisinden faydalanarak onun bütün mal varlığını kullanır. Cemal; Arapça “cml” kökünden gelen sözcük Türkçe Sözlükte “Güzellik. Yüz güzelliği.” (Devellioğlu, 1998, s. 132) anlamındadır. Romanda Sünbül ile Daniş Çelebi'nin oğludur. Yazar, kahramanın fiziki güzelliğini ismine yansıtmak amacıyla ona Cemal ismini vermiş; ismi, fiziki ve karakter özellikleriyle özdeşleştirmiştir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Melek ile evlenip annesinin yanına yerleşmiştir. Romanda kahramana bu adın verilmesi şu şekilde ifade edilmiştir:

“...Peri'den nur topu gibi bir erkek evlat dünyaya geldi. Bunun vefret-i hüsn ü cemali mutlaka perizade olduğunu Daniş Çelebi nazarında ispat eylemişti. Bu kadar güzel bir çocuğa yine Cemal isminden başka isim tesmiyesi yakışır mı?” (Mithat, 2000, s. 27)

Melek; Arapça kökenli, basit yapıları bir sözcüktür. Türkçe Sözlük'te “1. Nurdan yaratılmış olan ve Tanrı ile insanlar arasında aracılık yapan manevi varlık; ferîşte. 2. Terbiyeli, iyi huylu, masum kimse. 3. Güzeli kadın.” (1998, s. 1528) anlamındadır. Yazar, sözcüğün ikinci ve üçüncü anlamına uygun bir şekilde kahramana bu adı vermiş ve fiziki ve karakter özellikleriyle özdeşleştirmiştir. Her şeyiyle kusursuz bir yaratılışa sahip olduğunu kahramana verdiği adla göstermiştir. Mısırlı bir aileden olan Canbert Bey'in üzerine titrediği kızıdır. Babası Canbert Bey, kızının “evlâd-ı beşer” (Mithat, 2000, s. 54) olmadığını ifade etmiş, adını Melek koymuş ve meleklerle yarışır bir şekilde yetiştirmeye çalışmıştır. Kitapta Melek'in fiziki özellikleri şu şekilde ifade edilir:

“Karşısında bir kız vardır ki âdeta bedr-i tâm ile revnak ve letafet rekabetine çıkabilir. Bu kadar hüsnünden fazla bir de mücevherat içine gark edilmiş olduğundan parıl parıl parlar.” (Mithat, 2000, s. 87)

Saliha Molla; Saliha, Arapça “salâh” sözcüğünden türemiştir. Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te “1. İyi, uygun, elverişli olan, yakışan. 2. Yetkisi ve hakkı olan. 3. Dinin emirlerine uyan kimse.” (Devellioğlu, 1998, s. 917) anlamına gelmektedir. Molla kelimesi Arapça mevlâ “efendi” sözcüğünden mülâ> molla şeklinde türemiştir. “Müderislikten daha üstün bir ilmiye rütbesinde, mevleviyet veya büyük kadılık pâyesinde bulunan kimse. Âlim, hoca.” (Devellioğlu, 1998, s. 655) anlamındadır. Yazar, Daniş Çelebi'nin annesine “Molla” payesi vermiş ve Saliha Molla şeklinde birleşik sözcük olarak kullanmıştır. Adı ve sıfatını karakter özelliğine uygun olarak vermiştir. Molla sıfatıyla aynı zamanda dinî, toplumsal ve psikolojik bir vurgulama yapmıştır. Simya ilmi ve büyü işiyle uğraşan Saliha Molla, Daniş Çelebi'yi medreseye göndermeyip yirmi yaşına kadar kendisi eğitmiştir. Oğlunu cin ve peri hikâyeleriyle büyütmüş, hayal âleminde yaşatmıştır. Yani başkahramanın tanıdığı ve bildiği tek âlim ve hocadır. İsmi ve sıfatının gücünü simya ve büyü

işleriyle birleştirip insanları aldatmış, böylelikle zengin bir kişi olmuştur. Yazar, romanda Saliha Molla hakkında şunları ifade etmiştir:

“Saliha Molla'nın aslının Anadolu ahalisinden olduğu, lisanında hâlâ baki kalan Anadolu şivesinden anlaşılır. Kendisi pek çok zamandan beri İstanbul'a gelmiştir. İsminin Saliha olduğuna bakıp da mezbureyi züht ve salâh erbabından olmak üzere kabulde istical etmeyiniz. Pek ziyade bilgili bir kariydı. Bilgisi sayesinde vakıa birtakım familyalar miyanında sulh ü salâh ikaina çalışmış idiyse de birçok familyanın dahi ocağına incir dikmişti.” (Mithat, 2000, s. 8)

Dürdane Hanım

Dürdane Hanım romanı, 1882 yılında yayımlanmıştır. Romandaki olaylar genç ve dul bir kadın olan Ulviye Hanım üzerinden anlatılır. Ulviye Hanım zengin bir aileden gelmektedir. Hiçbir işle uğraşmayan Ulviye Hanım meraklı bir insan olduğu için komşusu Dürdane Hanım'ı gözetler. Dürdane Hanım'ın odasına gizlice çektiği telefon hattı sayesinde Dürdane Hanım'ın yaşadığı aşk hikâyesini ve çaresiz kalışını öğrenir. Onun yaşadığı hızlı ve maceralı hayat ilgisini çeker ve erkek kılığına girerek ona yardım eder. Dönemin sosyal yapısı içerisinde aşk, intikam, suç, ceza, adalet kavramlarını ve kadın-erkek ilişkisini ele almıştır (Karabulut-Tohumcu, 2020, s. 292). Tanzimat Dönemi'nde kadın dayanışmasını farklı şekilde ele alan bir eserdir. Şahıs kadrosu: Dürdane Hanım, Ulviye Hanım (Acem Ali Bey), Mergub Bey, Sohbet Ağa, Memduh, Ataullah, Gülbeyaz, Ayse Ebe, Papazoğlu Andonaki...

Dürdane Hanım; Arapça “*durr*” ve Farsça “*dane*” sözcüklerinin birleşmesinden oluşan kelime Türkçe İsimler Sözlüğü'nde “*İnci tanesi. Çok güzel, çok kıymetli sevgili.*” şeklinde tanımlanmıştır. Hanım ünvanı, Türkçe Sözlük'te “*Kadın, eş. Kadınlara verilen unvan. Hizmetinde bulunulan kadın.*” (1998, s. 941) şeklinde verilmiştir. Türkçe kökenli sözcük Dürdane ismiyle birleşik sözcük oluşturmuştur. Dürdane Hanım romanda zengin bir ailenin güzel kızı olarak tanıtılmış hem adının hem de ünvanının özelliklerini roman boyunca taşımıştır. Ada karakter özellikleri yüklenmiştir. Değerli bir taş olan incinin yapısı ve oluşumuyla kahramanın fiziki özellikleri, gizemli yaşantısı arasında ilişki kurulmuştur. Kendisini seven Memduh'u kabul etmeyip çapkın ve sorumsuz Mergub'u tercih eden Dürdane Hanım'ın yaşadığı yasak aşk, romanın ana konusu olmuştur. Ulviye Hanım bu genç ve güzel kadının esrarlı hayatını merak etmiştir. Yazar, Ulviye Hanım'ı “*On sekiz yaşındaki bir kızın öyle bir mâsumiyet-i melekâne içinde bulunması kabil olamaz. Elbette Dürdane'nin birtakım esrar ve hafâyâsı vardır ve olmalıdır ki bunları keşf ile beraber benim için her şeyden büyük bir eğlence tedarik edilir*” (Mithat, 2000, s. 59) şeklinde anlatmıştır.

Ulviye Hanım (Acem Ali Bey); Arapça kökenli sözcük “*ulvi*”den türemiştir. Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te “*Yüksek, yüce.*” (Devellioğlu, 1998, s. 2280) anlamında kullanılmıştır. Hanım ünvanı, Ulviye adıyla birleşik sözcük oluşturmuştur. Kişilik özellikleriyle ad özdeşleşmiştir. Romanın merkezinde yer alan Ulviye Hanım yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarında iyi yetişmiş; Farsça, Arapça ve İngilizceyi bilen, edebiyata meraklı, zengin, terbiyeli ve naziktir bir şahsiyettir. Görgüsü ve terbiyesi bu ismi ve ünvanı almasında etkili olmuştur. Karakter özellikleriyle meraklı olması her işe karışması olumsuz bir özellik gibi görünse de namus bahsinde son derece hassas ve yardımsever özelliğiyle yüksek ve yüce bir şahsiyettir. Tanımadığı bir insana yardım etmek için erkek kılığına girerek (Acem Ali Bey) Sohbet Ağa'yla birlikte Dürdane Hanım'a yardım etmiştir. Bu özellikleriyle kendi zamanı için yeni bir kadın tipi oluşturmuş ve adının bütün özelliklerini yansıtmıştır (Özdemir, 2014, s. 82). Mergub Bey; Arapça “*rağbet*” sözcüğünden türemiş olan sözcük Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te “*Sevilip aranan, istenilen, beğenilen, rağbet edilen.*” (Devellioğlu, 1998, s. 620) anlamındadır. Mergub, Bey ünvan sıfatıyla beraber kullanılmıştır. Zengin, hovarda ve çapkın bir kişiliğe sahip olan Mergub Bey, Dürdane Hanım ve diğer kadınlar tarafından beğenilen ve istenilen bir kişidir. Bu yönüyle ismiyle müsemmadır. Dürdane Hanım, kendisini çok seven Memduh'u sevmek yerine kendisini oyalayan ve evlenmekten kaçan Mergub Bey'e âşık olur. Kötü bir karakter olan Mergub Bey, Dürdane'yi evlenilecek kadın olarak görmez ve doğan çocuğunu öldürmeyi bile düşünür.

Sohbet Ağa; Arapça “*şhb*” kökünden gelen sözcük Türkçe Sözlük'te “*İki veya daha fazla kişi arasında dostça, arkadaşça yapılan konuşma; hasbihâl. Söyleşi.*” (1998, s. 2003) anlamındadır.

Arapça kökenli kelime “Ağa” ünvan sıfatıyla birleşik sözcük oluşturmuştur. Ağa sözcüğü Türkçe kökenlidir. Türkçe Sözlük’te “1. Halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen san. 2. Ağabey, büyük kardeş. 3. Yardım eden, cömert kimse.” (1998, s. 31) anlamındadır. Romanda yazar, adla kahramanı özdeşleştirmiştir. Acem Ali Bey’e yani Ulviye Hanım’a Dürdane Hanım konusunda bilgi veren, yönlendiren ve her türlü yardımı yapan kişidir. Acem Ali Bey’in devamlı sohbet ettiği, bilgisine başvurduğu kişi olması onun adına uygun bir karakter olduğunu göstermektedir. Ağa ünvanını yaşadığı yer olan Galata’da kötü işlerle uğraşan bir kabadayı olarak nam saldı için almıştır. Mergub Bey ile Dürdane Hanım arasındaki ilişkiyi araştırır. Ulviye Hanım, yapmış olduğu sohbetlerde onu en iyi şekilde tanımış ve romanın sonunda onunla evlenmiştir. Memduh Bey; Arapça “*medh*” kökünden türemiştir. Osmanlıca-Türkçe Sözlük’te “*Övülmüş, övülecek. Övgüye, methe değer.*” (Devellioğlu, 1998, s. 610) anlamındadır. Bey ünvan sıfatıyla beraber kullanılan sözcük birleşik sözcük grubundadır. Doktor olan Memduh Bey, Dürdane Hanım’ı çok seven onu her türlü hâliyle kabul eden sadık bir kişidir. Bu yönüyle adına uygun bir şekilde her türlü övgüye değer bir karakterdir. Memduh Bey, sevilmemesine ve terk edilmesine rağmen Dürdane Hanım’a kırgın olmayan ve intikam hevesi taşımayan iyi yürekli bir insandır. Dürdane Hanım’a olan sevgisinden ve karşılık bulamamasından dolayı iki kez intihara kalkışmış ve başarılı olamamıştır. Ailesi onu başkasıyla evlendirilmek istediğinde ise “*Dürdane olmadıktan sonra bana cihanda bütün kadınlar bigânedir.*” (Mithat, 2000, s.111) diyerek sevgisini sürdürmüş başka kişileri reddetmiştir. Mergub Bey’in tam zıttıdır. Ataullah; sözcüğü Türkçe İsimler Sözlüğü’nde “*Allah’ın bağıışı, ihsanı.*” anlamındadır. Arapça ‘*Aṭā*’ ve ‘*Allah*’ sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır. Dürdane Hanım’ın, Mergub Bey’den olan çocuğudur. Babası, Ataullah’ı kabul etmez ve ondan kurtulmak ister. Dürdane Hanım öldükten sonra Ulviye Hanım; Allah’ın bir ihsanı, lütfu olarak çocuğu kabullenir ve ona kendi evladı gibi bakar. Yazar, Dürdane Hanım’ın çocuğu olmasına rağmen Ulviye Hanım’a bahşedilmiş Allah vergisi bir çocuk olduğu düşüncesiyle bu adı vermiştir. Adla çocuğun yaşamını özdeşleştirmiştir.

Bahtiyarlık

Türk edebiyatında ilk defa köy hayatını anlatan eser, 1885 yılında yayımlanmıştır. Doğup büyüdüğü topraklara bağlı; idealist, azimli, çalışkan Şinasi’nin köyünde zor şartlarda tarım alanında sağladığı başarı ile Batı hayranlığı ve hilekâr yapısıyla kendi topraklarını bırakıp İsviçre’ye giden Senai’nin hayatları anlatılır (Sağlam, 2014, s. 1222). Eserde köylü olmanın onurlu ve mutluluk verici bir durum olduğu ifade edilmiştir. “Mektep, Senai, Şinasi, Paris’te Bir Türk, Kadınlar Kadınların Terbiyesi, Köy Düğünü, Medeniyet ve Bedeviyet” üst başlıkları altında yedi bölümden oluşmaktadır. Şahıs kadrosu: Şinasi Bey, Senai Efendi, Yamalı Musa, Semih Efendi, Köse Muhtar ve Köylüler, Madam Terkiye, Süleyman Efendi.

Şinasi Bey; Şinasi adı, Farsça kökenlidir ve Osmanlıca-Türkçe Sözlük’te “*Tanımaya, anlamaya özgü, tanımak, bilmekle ilgili. Dostluğa kıymet veren, vefâli*” (Devellioğlu, 1998, s. 999) anlamında tanımlanmıştır. Bey ünvan sıfatıyla beraber kullanılmıştır. Yazar, adın özellikleriyle karakter özelliklerini özdeşleştirmiştir. Çalışkan ve azimli bir genç olan Şinasi, doğduğu topraklara kıymet veren, vefa gösteren bir gençtir. Köyüne ve ailesine bağlı biri olarak bütün yaşamını köy üzerine kurgulayan tutkulu, idealist ve tutumlu bir gençtir. Babası Semih Efendi’nin köylü olmanın mutluluk ve huzur getireceği yönündeki öğütlerine uyarak okulunu bitirdikten sonra köyünde hayallerini uygulamaya başlar. Çalışkanlığı ve gayreti köy ahalisi tarafından görülür ve vefalı bir insan olması yönüyle kısa zamanda köyde takdir edilir. Romanda olumlu ve uyumlu bir tip olarak kurgulanmıştır. Her şeyin yerli ve millî olanına ilgi göstermektedir. Ahlakı ve kişiliği ile örnek biridir. Kendisine uygun, dinî yönü kuvvetli Zeliha ile evlenip köydeki bahtiyarlığını taçlandırır. Senai Efendi; Senai, Arapça kökenli kelimedir ve Türkçe İsimler Sözlüğü’nde “*1. Övgü ile ilgili. 2. Işık, şimşek parıltısı ile ilgili.*” anlamında kullanılmıştır. “Efendi” ünvan sıfatıyla birlikte kullanılmıştır. Senai, övünmekten çok hoşlanan hatta hayatını övünme ve gösteriş üzerine kuran bir tiptir. Bu yönüyle ismiyle uyumludur. Yazar, kahramana farklı kişisel özellikler de yüklemiştir. Bu özellikler Şinasi’nin zıttı bir yapıdadır. Köy hayatının aksine kendisini şehir hayatına adayarak batı hayranı ve eğlenceye düşkün bir karakterdir. Şehirli ve Batılı tarzıyla övülmeyi isteyen bir kişidir. Lüks, şatafatlı ve ışıltılı şehir hayatını benimser bu yönüyle doğup büyüdüğü köyünde övgüyle bahsedilen bir kişi olmak ister. Babası Yamalı Musa’nın parasını eğlence hayatında umarsızca harcar. Kendisi gibi biriyle

evlenmek ister ve kendisine benzeyen Nusret Hanım'la evlenir. Nusret Hanım, Arapça "nasr" kökünden türeyen sözcük, hem erkek hem kız adı olarak kullanılmaktadır. Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "1. Allah'ın yardımı. 2. Üstünlük, başarı, galebe, zafer." (Devellioğlu, 1998, s. 845) anlamındadır. Hanım sözcüğüyle birleşik sözcük oluşturmuştur. Yazar, ada kişilik özellikleri yüklemiştir. Adın anlamıyla kişiliği arasında zıt bir yapısı olan kahraman isminin üçüncü anlamı olan "başarı ve üstünlük" özelliklerini yansıtmaktadır. Zira birçok özelliğiyle Senai Efendi'nin özentili hayatına uygun yaşamakta ve kendisini herkesten üstün görmektedir. Abdülcabbar Bey'in kızı olan Nusret Hanım, Madam Tenriye'den eğitim almış; zengin, şık giyimli, gösterişi seven bir yapıdadır. Yazar, Nusret Hanım'ı Senai Efendi ile evlendirirken onların nasıl birbirine uygun olduğunu "Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş, Onlar ermiş muradına biz çikalım kerevetine" (Mithat, 2000, s.111) sözleriyle belirtmiştir.

Yamalı Musa, Arapça "vesayet" kökünden gelen sözcük Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "Vasiyet olunan mal ve menfaat." (Devellioğlu, 1998, s. 685) anlamındadır. Yamalı lakabı ise "Yama vurulmuş, yama ile onarılmış olan. Yüzünde lekeler bulunan (kimse)." anlamındadır. Yamalı lakabı Musa adıyla birleşik sözcük grubu oluşturmuştur. Yazar, lakaba ve ada karakter özellikleri yüklemiştir. Yamalı Musa, Bozok Köyü'nün ağası olarak tanıtılır. Yamalı lakabıyla yaşam tarzı zıtlık oluşturmaktadır. Bu ifade genellikle fakir kimselerin giymiş olduğu kıyafetlerde kullanılır ama romanda bu lakabı alan Musa, çok zengin ve gösterişli bir hayat sürmektedir. Zengin olmasına rağmen cahilliğiyle ön plana çıkmış; şehirde hiç yaşamamasına karşılık oğluna köy hayatı yerine, şehir hayatının üstünlüğünü anlatmış ve öğütler vermiştir. Oğlu Senai Efendi'ye öğüdü şehirli bir hayat sürmesi yönündedir. Başından iki evlilik geçmiş olan Musa'nın vefatından sonra bütün mirası çocukları Senai ve Zeliha arasında paylaşmıştır.

Paris'te Bir Türk

Roman, 1876 yılında yayımlanmıştır. Ahmet Mithat Efendi, eseri 19. yüzyılın seyahat rehberlerinden edindiği bilgiler doğrultusunda yazmıştır. İstanbul'dan Paris'e seyahat eden Nasuh Efendi'nin başından geçen olaylar anlatılmıştır. Kahraman, her yönüyle Doğu kültürünü ve Osmanlıyı temsil etmektedir. Nasuh Efendi etrafında gelişen olaylarda birçok tarihî, dinî, ahlâkî ve felsefî konular dile getirilmiştir. Romanda Nasuh'un zıt karakteri olan diğer kahraman ise Zekâ Bey'dir. Avrupalılara benzemeye çalışan, onların her şeyini hoş gören hatta o uğurda kendi kültürüne ait her şeyi feda eden bir kişidir (Gezgin, 1999, s. 32; Uraz, 1941, s. 10). Şahıs kadrosu: Nasuh Efendi, Zekâ Bey, Virginie, Madame de la Chaisne, Gardiyanski, Cartrisse, Madame de Trouville... Nasuh; Arapça "nush" kökünden gelen sözcük, Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "1. Öğütçü, öğüt veren. 2. Temiz, saf." (Devellioğlu, 1998, s. 809) anlamındadır. Ahmet Mithat, modern bir bilgi rolündeki Nasuh adıyla özdeşleşen bir kişiliktir. Yazar, kendi fikirlerini Nasuh aracılığıyla dile getirdiği için kahraman, nasihat veren kişi rolündedir. Şehir bilgisi, insanlara bakışı, olayları değerlendirme yönüyle herkesi ikna eden bir kişidir. Paris'te yabancı ülkelere gönderilen ideal aydınımızı temsil etmektedir. Yabancı dostlarıyla yaptığı sohbetlerde nasihatlerle Fransız, Fars ve Arap diline ve edebiyatına olan hâkimiyetiyle çevresindekileri kendisine hayran bırakmaktadır. Çevresinde daima takdire mazhar olur. Cartrisse Nasuh'un bilgisi ve konuya hâkimiyeti hakkındaki düşüncelerini "Vallahi siz Fransız edebiyatından bahsederken ben sizin Türk olduğunuza asla ihtimal veremedim. Şark ve Garp edebiyatı kayboldu zihninden çıkarıp yeniden ortaya koyacak." (Mithat, 2000, ss. 15-18) sözleriyle ortaya koymuştur. Öz güveni son derece yüksektir.

Zekâ Bey; Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "Zeyreklik, çabuk anlama, zihin keskinliği." (Devellioğlu, 1998, s. 1176) anlamındadır. Arapça kökenli sözcük, "Bey" ünvan sıfatıyla beraber kullanılmıştır. Yazar, Zekâ adına kişilik özellikleri yüklemiştir ve Nasuh'un zıttı bir karakter olarak tanıtmıştır. Akıl ve aydınlanma ile beraber Tanzimat romanında kutsanan bir değer olan zekâ, akıl, düşünce kavramlarının yanlış anlaşılmasına yönelik bir eleştiri getirmek amacıyla Zekâ adını kullanmıştır. Duygu ve düşünce dünyasıyla kendisini Batı'nın gösterişine ve şatafatına, eğlencesine adanmış bir kişidir. Kendi kültüründen ve değerlerinden uzaklaşan, aklını şeytani durumlarda kullanan bu tip kahramanlar; Tanzimat romanında aklın kötü olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur (Yıldırım, 2021, s. 174). Romanda "...Türk olduğu yalnız isminden anlaşılıp, ol kadar alafranga, ol

kadar sık bir şeydir ki, sofrada Avrupalı ve mütemeddin addolunmaya lâyık ondan başka kimse olmadığı hükmedilse sezadır.” (Mithat, 2000, s. 5) şeklinde tanıtılmıştır. Zekâ Bey ve arkadaşı Remzi'nin yaşam tarzı ve davranışları Paris'te o kadar rezil ve kötüdür ki *La Vie Parisien* gazetesinde “*Pariste İki Türk*” (Mithat, 2000, s. 312) adıyla haber olmuşlardır. Madame de la Chaisne; Fransızca kökenli isimdir. Monsieur de la Chaisne'nin eşidir. Fransa'da evli kadınlara hitaben “Madame” “Hanımefendi” anlamında kullanılır. “Mapercine” adını kullanan kahraman, Monsieur de la Chaisne ile evlendikten sonra bu adla tanınır. Yazar, Batı kültürünü anlatırken özellikle yabancı adları kullanmış ve kişilikleriyle özdeşleştirmiştir. Tanzimat Dönemi'nde örnek olarak yaratılan Batılı Türk gencine Avrupalının bakış açısını göstermek amacıyla Nasuh'un en yakınındaki kişi olarak tasarlanmıştır. Zengin ve soylu sınıfı temsil eden Madame de la Chaisne, Nasuh'un Fransa'da soylu ailelerin toplantılarına girmesinde ve tanınmasında etkili olmuştur. Yazar, Fransızca kökenli bir ad kullanarak Nasuh'un Fransa'ya sadece gezip eğlenmek amaçlı gelmediğini, onun soylu insanlarla oturup kalkan entelektüel bir kişi olduğunu da ortaya çıkarmaktadır.

Virginie; Fransızca kökenli sözcük “*Saf, bakire.*” anlamına gelmektedir. Yazar, kahramanın ismiyle karakter özelliklerini özdeşleştirmiştir. Romanda Virgine; temiz, terbiyeli, namuslu, fakir bir kız olarak tanıtılmıştır. Saflığı, temizliğiyle Nasuh'un karşısına çıkarılan kahraman, yabancı bir isimle tanıtılan olumlu bir kişiliktir. Genç yaşta anne ve babasını kaybetmiş ve iki küçük kardeşine bakmak zorunda kalmıştır. Hayatı boyunca fakirlikle mücadele eden Virgine, geçimini garsonluk yaparak sağlamıştır. Bu yönüyle zengin ve soylular arasında bir yaşam süren Nasuh'un ilgisini çekmiştir. İnançlı ve ahlaklı bir kız olarak Nasuh'un karakterine âşık olmuş ve saf ve temiz bir kalple İslâm dinine girerek onunla evlenmiştir.

Karnaval

Roman, 1881 yılında yayımlanmıştır. Batılılaşmanın ve alafranga hayatın ön planda olduğu bir dönemde, İstanbul'da özellikle Beyoğlu'nda yapılan balo ve karnaval âlemlerini anlatan bir eserdir. Tanzimat Fermanı ile azınlıklara tanınan hakların genişlemesiyle gayrimüslimler daha rahat hareket etmeye başlamışlar ve Beyoğlu'nu zevk ve eğlence âleminin merkezi haline getirmişlerdir. Bu mekânlar aynı zamanda Türk aileleri ve gençleri cezbeden yerler olmuştur. Romanda Resmi ile Zekayi bu eğlencelere katılan iki zıt karakterdir. Romanın sonunda yazar, bu eğlencelere kendilerini kaptıran kahramanları cezalandırmıştır. Şahıs kadrosu: Resmi, Zekayi, Madame Arslangözyan, Hamparson Arslangözyan Ağa, Hasna Hanım, Şehnaz, Cezayirli Bahtiyar Paşa, Uzlefi Efendi, Madam Küpeliyan, Benli Helena. Resmî, Arapça kökenli kelime, “*resm*” ve “*nispet eki -î*” ile türemiş bir sözcüktür. Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te anlamı “*Devlet işleriyle ilgili olan, özelin karşıtı. 2. Devletin koyduğu usullere uygun. 3. Şekle bağlı, ciddi, samimi olmayan.*” (Devellioğlu, 1998, s. 887) şeklinde verilmiştir. Yazar, kahramanın ismine kişilik özellikleri yüklemiştir. Ağır başlı, ciddi, yetenekli biri olması; âdâb ve erkân bilmesinden dolayı karakteri ismiyle bağdaştırmıştır. Fransızca, Ermenice, Rumca, Almanca, İngilizce, Rusça bilmektedir. Saat tamirinde ve marangoz işlerinde ustadır. Aynı zamanda insan ilişkilerinde de başarılı olan başkahraman, insanların güvenini ve saygısını çok çabuk kazanan bir kişiliğe sahiptir. Meraklı, yetenekli ve akıllıdır. Yetenekli ve başarılı biri olsa da özel hayatında çapkın ve eğlenceye düşkün bir kişidir.

Zekâî; Arapça kökenli kelime “*zekâ*” kelimesinden türemiştir. Kişi Adları Sözlüğü'nde “*Zekâyyla ilgili, zekâyaya ait.*” anlamına gelmektedir. Yazın kişi ad bilim açısından kahramanın adıyla özdeşleşmesi amacıyla konulmuş bir isimdir. Yazar, eserin yazıldığı dönemde değer verilen “*zekâ, akıl, düşünce*” kavramlarının yanlış idrak edilmesine bir eleştiri getirmek amacıyla zıt karakterli kahramana bu adı vermiştir. İyi bir eğitim ve terbiye almış olan, ismiyle müsemma olumlu bir karakter çizmesi beklenen Zekâî; zekâsını hileye ve kötü işlere kullanan kibirli, mirasyedi ve çapkın bir adamdır. Yazar, romanın başlarında Zekâî'yi “*...Yaş yirmi yedi, yirmi sekiz. Cemali derece-i kemalde. İsmi müsemmasına mutabık olmak üzere zekâ-yı mücessem! Hâne-i pederde gördüğü talim ve terbiye ise gerçekten birçok kibarzâdelere kıyas bile kabul edilmez*” (Mithat, 2000, s. 18) sözleriyle övmüştür. Ancak romanın ilerleyen bölümlerinde arkadaşı Resmî'ye intikam almak için oyun oynaması, babasından hile ile para çalması onun kötü bir karakter olduğunu göstermiştir. Babası onun bu durumunu öğrenince “*Eyvah! Hüsn-i terbiye dâhilinde büyütmek istediğim evlât en nihayet hırsız*

olarak babasının kasasını soymak terbiyesini almış. Öyle mi?" (Mithat, 2000, s. 276) diyerek kahrından ölmüştür. Zıt özelliklere sahip Resmî ile Zekâî, aynı kadına âşık olmak suretiyle karşı karşıya gelmiştir. Şehnaz; Farsça kökenli sözcük, Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "1. *Mûsikîmizin en eski birleşik makamlarından biri. 2. Çok nazlı.*" (Devellioğlu, 1998, s. 985) şeklinde açıklanmıştır. Cezayirli Bahtiyar Paşa'nın kızı olan Şehnaz; şımarık, çirkin, kıskanç ve kötü huylu biridir. Babasının zengin biri olması, kızının her istediğini yapması onun şımarık ve nazlı bir şekilde büyümesine neden olmuştur. Burada Şehnaz'ın ismini uygun bütün özellikleri babasına ve çevresine karşıdır. Karakter özellikleriyle adı uyumlu bir şekilde verilmiş ve özdeşleştirilmiştir. Romanda Hasna'nın zıt karakter özelliklerini yansıtır. Kendisini sevmediğini bilmesine rağmen Zekâî ile evlenir.

Hasna; Arapça "hüsn" kökünden türemiş bir sözcüktür. Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "Güzel ve namuslu kadın." (Devellioğlu, 1998, s. 336) şeklinde tanımlanır. Yazar, Hasna'nın fiziki ve karakter özellikleriyle adını özdeşleştirmiştir. Küçük yaşta besleme olarak girdiği evde güzelliği, çalışkanlığı, ağırbaşlı ve edebiyetle dikkat çekmiştir. Evin şımarık ve çirkin kızı Şehnaz'ın tam zıttıdır ve Şehnaz onu her yönüyle kıskanmaktadır. Romanın sonunda çok sevdiği Resmî ile evlenir. Cezayirli Bahtiyar Paşa; Bahtiyar ismi Farsça kökenlidir. Türkçe Sözlük'te anlamı "Mutlu. 2. Mutlu olan kimse:" (1998, s. 201) şeklinde verilmiştir. Paşa sıfatı Türkçe Sözlük'te "Osmanlı Devletinde yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen ünvan." (1998, s. 1775) olarak tanımlanır. Bahtiyar adı, Cezayirli ve Paşa sıfatlarıyla nitelendirilmiştir. Cezayirli Bahtiyar Paşa adı kahramanın karakter ve sosyal özellikleri açısından güçlü bir kişiliğe sahip olduğunu göstermiştir. Toplumsal ve psikolojik vurguya dayalı olarak ad ön plana çıkarılmıştır. Adla karakter özellikleri özdeşleşmiştir. Zenginliğin verdiği güçle hareketli bir yaşama sahiptir. Alafranga hayata özenen ve yaşamını bu yönde şekillendiren bir kişidir. Kızı Şehnaz'ı şımartması da dikkat çeken özelliğidir. Mösyö Hamparson Aslangözyan; romanda Hamparson adı, Fransızca kökenli Mösyö ünvanı ve Arslangözyan ile birleşik sözcük olarak kullanılmıştır. Arslangöz sözcüğüne getirilen "yan" eki kişinin Ermeni kökenli bir aileye mensup olduğunu gösterir. Hamparson adıyla kullanılan Mösyö ve Arslangözyan sıfatları kahramanın güçlü bir karakter olduğunu göstermektedir. Yazar, romandaki Türk karakterlerin Batılı tarza açılan kapısı olarak göstermek amacıyla yabancı bir ada ve karaktere yer vermiştir. Gayrimüslim biri olarak dönemin Beyoğlu'sunda zevk ve eğlence hayatında tanınan önemli kişilerindendir. 50 yaşında olmasına rağmen zenginliğin verdiği güçle genç ve güzel Madam Hamparson ile evlenmiştir. Madam Hamparson, güzelliği ve cazibesıyla herkesi etkileyen bir kadındır ve Resmî ile yasak aşk yaşamaktadır. Bu isimlere kişilik özellikleri yükleyen yazar, kahramanları eğlence dünyasına hâkim, hafif meşrep, edep ve ahlak noktasında zayıf insanlar olarak anlatmıştır. Bu şekilde Batı'nın kültürünü ve ahlakını eleştirmiştir.

Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş

Roman, 1875 yılında yayımlanmıştır. Anlatılan olaylar, Osmanlı padişahlarından III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmut'un saltanat yıllarında geçmektedir. Romanda zengin ve itibarlı Üsküdarlı Veysel Efendi'nin oğlu Osman Bey ile Nergis'in aşkları anlatılmıştır. Anlatıcı, romanda zaman zaman olayın akışını keserek devrin siyasi hadiseleri hakkında bilgi vermiştir. Üsküdarlı Veysel Efendi adındaki varlıklı adam, konağında eşi Şehime Hanım, oğlu Osman Bey, cariyeleri Nergis ve Çeşm-i Afet, hadım ağası Mesut Ağa ve diğer hizmetkârlarıyla beraber yaşamaktadır (Aslan, 2011, s. 79). Aşk ve siyasi olaylar çevresinde gelişen romanda Hadım Mesut Ağa romanın kötü karakteridir. Kılıktan kılığa girerek Nizam-ı Cedit ile Yeniçeri ocaklarının arasında düşmanlığa neden olur ve birbirine âşık Osman ile Nergis'i ayırmaya çalışır. Şahıs kadrosu: Üsküdarlı Veysel Efendi, Osman Bey, Şehime Hanım, Hadım Mesut Ağa, Nergis, Çeşm-i Afet, Kulaksız Mehmet Efendi, Meddah İsmail, Güngörmez. Üsküdarlı Veysel Efendi; Veysel, "Veys" sözcüğünden türemiş bir erkek adıdır. Sözcük, Kişi Adları Sözlüğü'nde "Yoksulluk, muhtaçlık." anlamına gelmektedir. Arapça kökenli sözcük romanda adının anlamının zıttı yönde bir kişiliğe sahiptir. Yazar, Veysel adıyla beraber "Üsküdarlı" ve "Efendi" sıfatlarını kullanarak kahramanın sosyal statüsünün güçlü olduğunu ortaya çıkarmıştır. Toplumsal ve psikolojik vurguya dayalı Üsküdarlı Veysel Efendi adı romanda ön plana çıkmaktadır. Romanda yazar "İstanbul'un karışık zamanında Üsküdar'da Veysel Efendi namında bir mütemevvil vardı ki gerek helâlden ve gerek haramından cem eylediği hesapsız hazinesini hüsn-ü muhafaza ve ahvâl-i âlemi uzaktan temaşa edenlerden sayılırdı." (Mithat, 2000, s. 4) ifadelerini kullanmıştır.

Hadım Mesut Ağa toplum içerisinde siyasi ve sosyal olayları Veysel Efendi'ye haber vermektedir. Nizam-ı Cedit ve Yeniçeri Ocakları arasında iki yönlü casusluk yapması nedeniyle Yeniçeriler tarafından öldürülür.

Hadım Mesut Ağa; Arapça "sa'd" kökünden türeyen sözcük, Türkçe Sözlük'te "Saâdete ermiş, saâdetli, mutlu, bahtlı, bahtiyar." (1998, s. 1543) anlamındadır. Kahraman, romanda isminin önünde kullanılan lakabı ve karakter özellikleriyle ön plana çıkar. Hadım sözcüğü "Kısırlaştırılmış, enenmiş erkek, tavâşi." (1998, s. 923); Hadım Ağası ise "Saraylarda harem bölümünde hizmet eden kısırlaştırılmış erkek, harem ağası." (1998, s. 923) anlamındadır. Romanın kötü kişisi olan Hadım Mesut Ağa'ya yazar kişilik özellikleri yüklemiştir. Üsküdarlı Veysel Efendi'nin her türlü işinde kullandığı kişidir. Yazar, kahramanı "...bir Arap olup daha küçük bir çocuk iken Veysel Efendi'nin yanına gelmiş ve efendi-i mümaileyhin ne kadar dostu varsa cümlesiyle muarefe peyda ederek bu sayede ahvâl-i âleme efendisi kadar değil daha ziyade vukuf peyda eylemişti." (Mithat, 2000, s. 4) cümlesiyle tanıtmıştır. Hadım Mesut Ağa ismi sosyal ve psikolojik açıdan çok dikkate alınmayan önemsiz bir kişi gibi algılansa da zekâsı ve açıkgozlülüğü sayesinde romanda önemli biri hâline gelmiştir. Mesut Ağa, her tarafa rahatça girip çıkması sayesinde insanlardan hem bilgi hem de para alan bir kişidir. Almış olduğu hediyeler ve ihسانlarla ciddi bir zenginliğe kavuşmuştur. Osman Bey ile Nergis'in kavuşmasını engellemiş ve Nizam-ı Cedit ve Yeniçeri Ocakları arasında iki yönlü casusluk işinde bulunmuştur.

Osman Bey; Arapça kökenli bir kelime olan Osman, Türkçe İsimler Sözlüğü'nde "1. Bir tür kuş veya ejderha. 2. Hz. Muhammet'in damadı, üçüncü halife. 3. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarı." anlamındadır. Bey kelimesiyle birleşik sözcük oluşturmuştur. Yazar, güçlü bir ifadeye sahip ada kişilik özellikleri yüklemiştir. Üsküdarlı Veysel Efendi'nin oğlu olan Osman, Tanzimat romanında çok fazla işlenen "bey-cariye aşkında" cariyeye Nergis'e âşık olan kahramandır. Sevdiği kız uğruna mağarada hapis kalmış bir şahsiyettir. Fedakâr ve cefakâr bir özellik gösterir.

Nergis, Farsça kökenli kelime Türkçe Sözlük'te "1. Bir çenekliler sınıfının nergisgiller familyasından, lâl gibi soğanla üretilen, beyaz veya sarı çiçekli, soğanı zehirli süs bitkisi. 2. Güzelin gözü." (1998, s. 1646) anlamındadır. Çiçek ismiyle adlandırılan kahraman, fiziksel görünümü ve kişilik özelliklerine uygun isimlendirilmiştir. Roman kahramanları iyi-kötü karakterler olarak ayrıldığında hem adıyla hem karakteriyle iyi özellikler gösterenler arasındadır. Çekici ve güzel bir cariyeye olan Nergis, sevdiği kişi uğruna uzun yıllar mağarada hapis kalmıştır. Yazar, güzelliğini şu şekilde anlatmıştır: "Fidan gibi boy! Etine dolgun beyaz ten! Uzun, gümrah, kumral saçlar! Az basıkça kas! Çerkezlere mahsus olan çukurca fakat gayet güzel elâ gözler. Yuvarlakça burun, yuvarlakça çene hatta yumru çenesinin orta yerinde de bir çukur ki tebessüm edip de yüzü buruştuğu zaman güya çenesi çukurun içine gömülüp gidecek gibi bir hal gösteriyor. Gerdanın sağ cihetinde de çitlenbikten büyük bir siyah ben." (Mithat, 2000, s. 7). Çeşm-i Afet; Çeşm kelimesi Farsça kökenli olup Türkçe Sözlük'te "Göz" anlamındadır. Afet kelimesi ise Arapça kökenlidir. Türkçe Sözlük'te "1. Güzelliği ile insanın aklını başından alan kadın. 2. Bela, felaket." (1998, s. 28) anlamındadır. Çeşm-i Afet tamlama şeklinde kız adı olarak kullanılmıştır. Romanda Veysel Efendi'nin konağına cariyeye olarak aldığı ve güzelliğiyle herkesi etkileyen kişidir. Fiziki özellikleri onun bu sözcükle adlandırılmasını sağlamış ve ad karakter özellikleriyle özdeşleştirilmiştir. Osman Bey'e aşkı ilan etse de karşılık bulamamıştır. Bu nedenle Nergis'ten intikam almıştır. Afet sözcüğünün her iki anlamını da romanda bu yönüyle göstermiştir.

Kulaksız Mehmet Efendi; Mehmet, Türkçe kökenli bir addır. Arapça "Muhammet" sözcüğünden gelmektedir. "Kulaksız" ve "Efendi" sıfatlarıyla beraber kullanılan ad, Kulaksız lakabını hem fiziksel hem de karakter özelliğine bağlı olarak almıştır. Lakap isimden daha çok öne çıkmış ve romandaki göreviyle özdeşleşmiştir. Mesut Ağa'nın emrinde çalışan Kulaksız Mehmet Efendi, onun Nergis ile Osman'ı kapattığı Hayırsız Ada ile irtibatını sağlayan kayıkçıdır. Casusluk yapan Mesut Ağa'nın gizli işlerini bilen kişi olması ve sır saklaması açısından lakabıyla uyumludur. Lakaba yapılan vurguya bağlı olarak Mesut Ağa'nın güvenebileceği ve iş yaptırabileceği kişi olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla kullandığı isim ve lakaplar romanın konusuna ve İstanbul'un sosyal ortamına uygun biçimde verilmiştir. Güngörmez; Türkçe Sözlük'te "Güneş ışığı almayan (yer)" anlamındadır.

“Gün” ismiyle ve “gör-” fiilinin birleşmesiyle oluşur. Uzun yıllar mağarada kalan Nergis'le Osman'ın burada doğan oğullarıdır. Yazarın bu adı koymasında asıl etken kahramanın dört yaşına kadar dış dünyayı görmeyen ve tanımayan bir şahsiyet olmasıdır. Karaktere uyumlu bir ad koyarak olayı daha dramatik hâle getirmiş ve isimle karakteri özdeşleştirmiştir.

Hüseyin Fellah

Ahmet Mithat Efendi, Alexandre Dumas'ın yazdığı “Monte Kristo Kontu” adlı eserden esinlenerek bu eseri yazmıştır. Eseri uzun uğraşlar sonucunda 1875 yılında yayımlamıştır. Romanda Civelek Mustafa ile Şehlevend'in İstanbul'da başlayan ve Cezayir'e kadar uzanan maceraları anlatılmıştır. Romana ismini veren Hüseyin Fellah ise Cezayir'de olaylara dâhil olmuştur. Yoksulluktan dolayı çalışmak zorunda olan Şehlevend, Cezayir'de haydut arkadaşlarıyla hırsızlık yapan, insanları dolandıran Ahmet Bey adında zengin bir kişinin konağına cariye olarak satılır. Tesadüf eseri Şehlevend ve Civelek Mustafa Cezayir'de de bir araya gelir. Burada Şehlevend, Civelek Mustafa'nın yardımıyla Hüseyin Fellah'ı Ahmed Bey'in elinden kurtarır. Aşk ve maceranın iç içe geçtiği romanda Civelek Mustafa, Şehlevend'i çok sever; romanın sonunda sevgisine karşılık bulamadığı için intihar eder. Aynı şekilde Hüseyin Fellah da Şehlevend'e âşıktır ama Şehlevend, onu da kabul etmez. Şehlevend romanın sonunda Ömer ile evlenir. Başlıca kahramanları: Hüseyin Fellah, Civelek Mustafa, Şehlevend, Hasna Hanım, Ömer, Ahmet Bey, Sabire, Candanbezdi. Hüseyin Fellah; romanda Hüseyin Fellah birleşik sözcük olarak kullanılmıştır. Her iki sözcük de Arapça kökenlidir. Hüseyin sözcüğü, Kişi Adları Sözlüğü'nde “*Küçük sevgili.*”; Fellah ise “*Mısır köylüsü. Çiftçi.*” (1998, s. 769) anlamındadır. Ahmet Mithat Efendi, Hüseyin Fellah ismini eserle bütünleştirerek romana da bu ismi vermiştir. Fellah adını kahramanın sosyal hayatta yaptığı işle özdeşleştirmiştir. Kahraman, ziraat ve çiftlik işleriyle uğraşan bir delikanlıdır. Yazar, genç, yakışıklı ve zengin biri olarak şu şekilde tanımlanmıştır:

“...gayet uzun boylu, nahîfü'l-endam, fidan fibi bir delikanlı olup, eğerçi teni biraz esmerce idiye de kara kaşlar, kara gözler, ince kara bıyıklar, rengiyle mütenasip düşerek enzara külli letâfet bahsedebilirdi. Sinin dahi yirmi sekize ancak varabilirdi.” (Mithat, 2000, s. 113)

Şehlevend; Şehlevend, Farsça kökenli birleşik sözcüktür. Şeh sözcüğü Türkçe Sözlük'te “1. İran veya Afgan hükümdarı. 2. Alevilik, Bektaşilikte pir. 3. Benzerlerine oranla en üstün, en güzel, en iyi.” (1998, s. 2081) anlamındadır. Levend ise “Osmanlı bahriye teşkilâtında donanmada ve kıyılarda hizmet gören askerî sınıf. 2. Eskiden Venedik gemilerinde çalışan doğu ülkelerinden toplanmış maaşlı asker. 3. Kabadayı tavırlı, cesur (kimse).” (1998, s. 1462) şeklinde tanımlanmıştır. Yazar, genelde erkekler için kullanılan adı romanın başkahramanı olan bir kadına vermiştir. Şehlevend adıyla güçlü ve hareketli bir kadın karakteri oluşturmuştur. Kahraman genç, güzel, çekici aynı zamanda cesur bir kadın karakterdir. Bir kadın olarak annesiyle yoksulluktan kurtulmak için yaptığı mücadele dikkate değerdir. Cariye olarak Ahmet Bey satılmış orada dilsiz ve sağır rolüyle Dayızade Ahmet Bey'in bütün kötü işlerini öğrenmiş, daha sonra saf ve masum olan Hüseyin Fellah'ı onun elinden kurtarmıştır. Bu özellikleri alarak onun ismiyle özdeşleşmesini sağlamıştır. Romanın ismi her ne kadar Hüseyin Fellah olsa da Şehlevend başkahraman olarak göze çarpmaktadır. Civelek Mustafa; Mustafa Arapça kökenli bir addır. Kişi Adları Sözlüğü'nde “1. Seçilmiş, seçkin. 2. Hz. Muhammed'in adlarından.” anlamındadır. Kökeni belli olmayan Civelek ise Türkçe Sözlük'te “Canlı, oynak, çekici. Yeniçeri ocağına yeni girmiş delikanlı.” (1998, s. 412) anlamındadır. Lakap olarak Mustafa adıyla birleşik sözcük oluşturmuştur. Romanda addan çok lakap ön plana çıkmıştır. Lakabının özellikleriyle kahramanını karakter özellikleri özdeşleşmiştir. Çok hareketli ve canlı bir tiptir. Yazarın romanda üzerinde en çok işlediği şahıstır (Korkmaz, 2011, s. 186). İstanbul'dan Cezayir'e hareketli bir yaşamı olan Civelek Mustafa altı kişiyi öldürdüğü için Cezayir'de haydutluk yapan Ahmet Bey'in yanına “katil genç” (s. 101) olarak girmiştir. Gözü pek ve cesurdur. Şehlevend'e âşık olan Civelek onunla evlenme arzusunda. Hüseyin Fellah'ın Ahmet Bey'in elinden kurtulmasında Şehlevend'e yardım etmiştir. Yazar, fiziki özelliklerini “Uzun boylu, geniş omuzlu, gayet beyaz tenli, al yanaklı, enli kash, iri ve siyah gözlü, gayet güzel, değirmi çehreli bir çocuk” (Mithat, 2000, s. 102) şeklinde anlatmıştır.

Dayızâde Ahmet Bey; Ahmet, Arapça kökenli bir addır. Kişi Adları Sözlüğü'nde "Övülmeye layık, övülmüş." anlamındadır. Dayızâde lakabı ise Türkçe "dayı" Farsça "zâde" sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. "Dayıoğlu" anlamındadır. Dayızâde lakabını kahramanın karakter özellikleriyle özdeşleştirmiştir. Yazar, bu lakabı kullanırken o dönemde Cezayir'de kullanılan lakapları ve ünvanları dikkate almıştır. Dayızâde lakabı da asilzadelîği temsil eden soy arayışında kanun dışı işlere karışan dayılıklarıyla ün salmış kişilere verilmektedir (Yeşilyurt, 2011, s. 281). Haydut arkadaşlarıyla hırsızlık yapan, insanları dolandıran Ahmet Bey bu sayede zengin olmuş, şöhret kazanmış bir kişidir. Lakabıyla ön plana çıkan kahraman, ailesi tarafından iyi bir şekilde yetiştirilmiş ancak hayat şartları onun kötü bir insan olmasına yol açmıştır. Yazar, kahramanı "Kendisi yirmi sekiz nihayet otuz yaşlarında bir adam olup pederi ilim kadrini bilir zevattan olmasıyla oğlunu epeyce okutmuş yani sarf ve nahiv ve fıkıh ve ferâizden epeyce malûmat kazandırmıştı." (Mithat, 2000, s. 84) şeklinde tanıtmıştır.

Taaffüf

Roman, 1895 yılında yayımlanmıştır. "Mektup Parçaları", "Turfanda-Turfa", "Sırr-ı İzdivâc", "Âşık Âşık; Karı Koca", "Bir Kadın Nasıl Yanılır?", "Venüs ve Minerva", "Muanaka" başlıkları altında ön bilgi veren yedi bölümden oluşur. Batılı tarzda yetiştirilen Sâniha'nın kültürler arası çatışması anlatılır (Korkmaz, 2017, s. 195). Sâniha ile Râsih'in mutlu evlilikleri Tosun'un üçüncü şahıs olarak aralarına girmesiyle sıkıntılı bir hâl alır. Sâniha, tekdüze giden evliliklerinde aşk ihtiyacını karşılamak amacıyla Tosun'a karşılık verir. Rasih ise durumun farkındadır ve kendi yöntemleriyle Sâniha'yı kurtarmaya çalışır. İyi bir eğitim almış olan Râsih; edebiyat, resim ve heykel sanatlarını kullanarak Sâniha'nın ruhuna hitap eder ve onu iffet dairesinde tutar. Şahıs kadrosu: Sâniha, Rasih Bey, Tosun, Doktor Fratenberg, Dâniş Bey, Seniha Hanım, Nurullah, Madam Miryal, Peyker. Sâniha; Arapça "sânih" kökünden türemiş olan sözcük Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "Çok düşünmeden fikre doğan, akla gelen şey, fikir, ilham." (Devellioğlu, 1998, s. 920) anlamındadır. Yazar, adın anlamında yer alan "fikir, ilham, akıl" gibi kavramlardan yola çıkarak kahramanı sanattan edebiyata; matematikten astronomiye, fiziğe, kimyaya kadar bütün ilimlere hâkim bir kişi olarak kurgulamıştır. Ayrıca bu karakter özelliklerinin yanına güzelliğini de koymuş, romanda almış olduğu eğitimi güzelliğiyle beraber ön plana çıkarmıştır. Dâniş Bey ile Seniha Hanım'ın hayatta kalan tek çocuğudur ve Rasih Bey ile evlidir. Kahramanın karakter özellikleriyle ismi arasındaki bütünleşmeyi romanın çeşitli yerlerinde dile getiren yazar, güzellikte onu "kadim Yunan ilahelerine" (Mithat, 2000, s. 80) benzeter. 12 yaşında olan Sâniha'yı "...o yaştaki bir Fransız kızından daha pek çok mükemmel olarak Fransız lisanını biliyor ve yazıyordu." (Mithat, 2000, s. 28) şeklinde metheder. Sâniha'nın güzelliğini anlatmaya anlatıcının dahi kabiliyetinin yetersiz kaldığını "Ya bu genç kadının kendi hüsnü, kendi cemali? Oo, bunları kalem ile tasvire kudret-i şâirânenin kifayeti istibat olur. Fırça ile tasvir için kudret-i ressamâneye müracaat etmeli." (Mithat, 2000, s. 80) sözleriyle belirtir. Mutlu bir evliliği olmasına rağmen düşünmeden sadece duygularıyla hareket eden Sâniha, Tosun ile mektuplaşmaya başlamıştır. Bu durumu öğrenen Rasih Bey; edebiyat, resim ve heykel sanatlarını kullanarak ihmal ettiği eşinin tekrar sevgisini kazanmıştır.

Rasih Bey; Arapça "rusûh" kökünden türemiş olan sözcük, Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "I. Sağlam, kuvvetli, metin, muhkem 2. Bilgisi çok geniş olan." (Devellioğlu, 1998, s. 877) anlamındadır. Yazar, bilgi ve görgüsüyle Sâniha'ya uygun bir eş olarak kahramana kişilik özellikleri yüklemiştir. Râsih ismini bu özellikleriyle özdeşleştirmiştir. Fransa'da eğitim gören kahramanı, edebiyat ve felsefe alanlarına ilgi duyan bir kişi olarak anlatmıştır. "Akıllı, bilgili ve terbiyeli bir kişidir." (Mithat, 2000, s. 46). Aynı zamanda gazete yazarı olan Rasih'i Sâniha'nın gazetede makalelerinden tanıdığı belirtilmiştir. Evlendikten sonra Sâniha'nın bir mektupla Tosun'a ilgisi olduğunu öğrenen Rasih, bu durumda dahi adının özelliklerini göstererek sağlam ve kuvvetli durmuştur. Çok okuma ve çalışma nedeniyle onu ihmal ettiğini düşünür. Onun tekrar sevgisini kazanmak ve evine bağlamak için ilmini ve bilgisini kullanır. Sâniha'yı edebiyat, resim, heykel sanatını kullanarak ve manevi telkinleriyle onu tekrar iffetli bir kadın hüviyetine kavuşturur. Daniş Bey; Farsça "dânisten" gelen sözcük Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "Bilgi, ilim, irfan." (Devellioğlu, 1998, s. 164) anlamındadır. "Bey" sıfatıyla beraber birleşik sözcük oluşturmuştur. Yazar, kahramana belirgin vasıflarından hareketle bu ismi vermiştir. Adla karakter özelliklerini özdeşleştirmiştir. O, ticaretteki ilim ve irfanı sayesinde zengin

olmuş ve takdir görmüştür. Ticaretle uğraşan Dâniş Bey, Mısır ile Girit arasında zeytin ve zeytinyağı, pirinç, pamuk, sabun ticareti yapmış; ticaretteki bu bilgisiyle devlet görevine getirilmiştir. Batı kültürünü benimsemiş ve tek çocuğunu bu doğrultuda yetiştirmeye çalışmıştır. Romanda “*Dâniş Bey an-asıl Giritli idi ve o cezirenin kiramat-ı mevkiyesinden olmak üzere gayet zeki ve fâtin bir adamdı*” (Mithat, 2000. s. 21) şeklinde tanıtılmıştır. Doktor Fratenberg; Romanda doktor ünvanıyla birlikte kullanılan Fratenberg ismi Batı kültürünü sembolize etmiştir. Daniş Bey'in ve Sâniha'nın Batı'ya yönelişinde önemli bir figürdür. Yazar, diğer romanlarında olduğu gibi bu romanda da yabancı ad kullanarak romanın konusuna bir şekilde yön vermiştir. Doktor Fratenberg Alman kökenlidir. Çalışkanlığı ve disipliniyle övgüye değer olan olumlu bir tiptir. Yazar, onu “*Hikâyemizde Doktor Fratenberg eşhâs-ı mühimmedendir.*” (Mithat, 2000, s. 25) şeklinde tanıtır. Sâniha, bütün eğitim ve terbiyesini ona borçludur ve eserde şu şekilde tanıtılır:

“... Hane içindeki vazifesi mini mini Sâniha'nın sıhhatine ale'd-devam nezaretten ibaret idiyse de feylesof doktor bu vazifeyi ifadan ziyade çocuk dadılığı ediyordu denilse şaşılabilir.” (Mithat, 2000, s. 26)

Sonuç

Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeryüzünde Bir Melek, Çengi, Dürdane Hanım, Felâton Bey ile Râkım Efendi, Bahtiyarlık, Paris'te Bir Türk, Hüseyin Fellah, Taaffüf, Karnaval, Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş* romanlarında yer alan kırk sekiz başkahraman ve yardımcı kahramanların yazın kişi adbilim açısından incelenmiştir. Bu isimlerden otuz biri Arapça, dokuz Farsça, üçü Fransızca, ikisi Türkçe, biri Almanca, biri Yunanca, biri ise Farsça/ Arapça kökenlidir. Dönemin sosyal yapısına bağlı olarak isimler lakap veya ünvanlarla nitelendirilmiştir. Adlar; Bey, Efendi, Ağa, Hanım, Molla, Paşa, Doktor, Dayızâde, Civelek, Fellah, Kulaksız, Hadım, Üsküdarlı, Mösyö, Madam, Cezayirli, Yamalı, Çelebi, Meraki sıfat ve ünvanlarıyla birleşik sözcük oluşturmuştur. Bu ünvan ve sıfatlar kahramanın aldığı eğitimi, alafrağa ya da alaturka yetişme tarzını, kültürünü kısaca kişiliği hakkında ipuçları vermiştir. Yazar, yaşadığı dönemde Batı'nın her konuda örnek alınmasından dolayı eserlerinde Batı dillerine ait ad ve ünvanlara çok fazla yer vermiştir. Ayrıca Tanzimat Döneminde en çok işlenen konulardan olan doğu-batı çatışması Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında kullanılan ünvanlarda da karşımıza çıkmaktadır. “Mösyö, Madam” Batı kültürünü temsil ederken “Ağa, Bey, Efendi” Doğu kültürünü temsil etmektedir. İnceleme kısmında beş yabancı ad değerlendirilmiştir. Debus'un adların verilmiş özelliklerini sınıflandırmada kullandığı özdeşleştirme ve ada karakter özellikleri yüklem ölçütleri, isim ve sıfatlarda kullanılmıştır. Felâton Bey, Arife, Nusret Hanım, Şehnaz, Zekâ Bey ve Zekai Bey gibi adlarda adın anlamının zıttı yönde kişisel özellikler yüklenmiştir. Belirlenen romanlarda on beş kadın adı değerlendirilmiştir. Sosyal hayat içerisinde yer bulmaya başlayan kadınlar, Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında fizikî ve karakter özellikleriyle aktif rol almıştır. Güzelliklerini övmek ve ön plana çıkarmak amacıyla ismiyle müsemma Nergis, Sünbül (Peri), Hasna, Çeşm-i Afet gibi adları kullanırken kişilik özelliklerine bağlı olarak da Melek, Raziye, Dürdane Hanım, Sâniha, Şehlevend, Canan adlarına yer vermiştir. Yazar, Felâton Bey ile Râkım Efendi, Hüseyin Fellah, Dürdane Hanım romanlarında başkahramanların adlarını aynı zamanda romanına da ad olarak vermiştir. Böylece eserin karakterler üzerinden şekillendiğini göstermiş ve adlara estetik değer kazandırarak eserle ismi bütünleştirmiştir. Ahmet Mithat Efendi halkı eğitmek amacıyla romanlarını yazmıştır. Bu romanlarında dönemin sorunlarına eğilmiş ve konuları bu doğrultuda seçmiştir. Romanlarında kullandığı adlarda dilin sosyal niteliğini ortaya çıkarmıştır. İyi ve kötü olarak ayırdığı karakterlerin okuyucunun hafızasında kalıcılığını arttırmak için adları, lakapları ve ünvanları en iyi şekilde kullanmıştır. Yazarın fikrini destekleyici ya da yadsıyıcı rol üstlenen kahramanları ya ismin anlamıyla özdeşleştirmiş ya da isme kişilik özellikleri yüklemiştir. Konuya uygun olarak kahramanlarına karakter özellikleri kazandıran yazar, kahramanların adlarını gelişigüzel yerleştirilmiş figüratif bireyler olmanın ötesinde bilinçli biçimde belirlemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranları

Çalışma tek yazarlı olduğu için yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada çıkar çatışması oluşturacak herhangi bir husus yoktur.

Kaynaklar

- Ahmet Mithat Efendi (1996). *Felâatun Bey ile Râkım Efendi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi (2000). *Dünyaya ikinci gelis yahut İstanbul'da neler olmuş, Felâatun Bey ile Râkım Efendi, Hüseyin Fellâh*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi (2000). *Paris 'te bir Türk*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi (2000). *Çengi, Kafkas, Süleyman Muslî*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi (2000). *Yeryüzünde bir melek*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi (2000). *Karnaval, Vâh*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil. Ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aslan, P.(2011). Ahmet Mithat'ın dünyaya ikinci geliş yahut İstanbul'da neler olmuş, Çengi ve Cinli Han romanlarında "Olağanüstü". *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 4(1), 75-90.
- Birus, H. (1987). Vorschlag zueiner typologie literarischer namen. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 67, 38-51.
- Bulut, S. (2018). Eski Uygur Türkçesinde Türkçe bitki adlandırmaları-1: Yiyecek-içecek olarak kullanılan bitkiler. *Türük Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(12), 562-588.
- Coşkun, K.(2006). *Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde dini ve toplumsal temalar*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Debus, F. (1998). Dichter über namen und ihr umgang mit ihnen. *Onomastica Slavogermanica XXIII*, 33-59.
- Debus, F. (2002). Namen in literarischen werken. *Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse*, 2.
- Devellioğlu, F.(1998). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Gezgin, H. S. (1999). *Edebî portreler*. İstanbul: Timas Yayınları.
- Gökçek F. (2019, Eylül 28) <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmet-mithat-efendi>. Erişim Tarihi: 26.01.2024
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gürbüz, A. (2018). Ahmet Mithat Efendi'nin Çengi romanında Cervantes'in izlerini aramak. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, 10(3), 819-830.
- Hanno Weber, S. (1997). *Namengebungsmotivationen zeitgenössischer hamburger autoren. Eine empirische untersuchung zur literarischen Onomastik*. Frankfurt a. M., Berlin, Bern, New York: Lang.

- Karabulut, M. ve Tohumcu, K. (2020). Roman tekniği bakımından Ahmet Midhat Efendi'nin "Dürdane Hanım" romanı. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(3), 289-307.
- Kibar, O. (2005). *Türk kültüründe ad verme kişi adları üzerine bir tasnif denemesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, F. (2010). *Ahmet Mithat Efendi'nin romanları ve romancılığı (1874-1884)*. Doktora tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Lamping, D. (1983). *Der name in der erzählung: zur poetik des personennamens*. Bonn: Bouvier.
- Özdemir, A. N. (2014). *Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarında kadınlar*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Podol'skaya, N. V. (1978). *Slovar Russkoy onomastiçeskoy terminologii*. Moskva: İzdatel'stvo Nauka.
- Rasonyi, L. (1993). *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını.
- Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft (2007). *Neubearbeitung des reallexikons der deutschen literaturgeschichte*. Oldenbourg: Walter de Gruyter.
- Sağlam, M. H. (2014). Tartışmalı bir eser: Ahmet Mithat Efendi'nin Bahtiyarlık romanı üzerine bir tahlil çalışması. *Turkish Studies*, 9(3), 1219-1234.
- Sakaoglu, S. (2001). *Türk ad bilimi I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sobanski, I. (2000). *Die eigennamen in den detektivgeschichten gilbert Keith Chestertons. Ein Beitrag zur Theorie und Praxis literarischer Onomastik*. Frankfurt: Peter Lang Verlag.
- Şahin, İ. (2021). *Adbilim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Turan, D. (2021). Yazınsal onomastik ve çocuk yazını çevirisinde kişi adlarının çevrilebilirliği üzerine. *SEFAD*, 45. 101-122.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2015). <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi:27.01.2024
- Uraz, M. (1941). *Ahmet Mithat, hayatı, şahsiyeti, eserleri ve yazılarından seçmeler*. İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi.
- Yağlı, A. (2017). Ahmet Mithat Efendi'nin Felâton Bey ile Râkım Efendi adlı romanında Fransız dili ve kültürünün izleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 46-55.
- Yeşilyurt, Ş. (2011). *Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında yapı ve tema*. Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi, Kayseri.
- Yıldırım, G.(2021). *Tanzimat devri Türk romanında kötülük*. İstanbul: Hiperyayın.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, H. ve Dinç, H. (2023). Adbilim açısından Osmaniye Hasanbeyli ilçesinde kullanılan lakaplar. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, 835-855.
- Zengin, D. (2014). *Türk toplumunda adlar ve soyadları. Sosyo-kültürel ve bilimsel bir yaklaşım*. Ankara: Kurmay Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

Studies on the concept of name are evaluated within the field of onomastics in linguistics. Onomastics is concerned with the names of living beings, objects and concepts, in short, all the concepts that people perceive the external world and design in the mental world. Over time, it has examined the history, origin, formation, development process, socio-cultural characteristics, spread area, structure, expression, function and usage of names. Anthroponymy is a field that deals with the names given to people. Personal names are the reflection of social thought encoded in the mind as a result of the common interaction of different dynamics operating at individual, social, economic and cultural levels. In this respect, anthroponymy has become an independent field within the field of onomastics and has become a field that analyses personal names, surnames, middle names, nicknames, titles and family names in terms of origin, language, history and culture. In the context of language-culture relationship, it investigates the naming tradition of societies according to their own value judgements and beliefs, the emergence of personal names, the laws of establishment, the duties they undertake and their grammatical development. Within the field of anthroponymy, studies on the tradition of naming in literary texts and the functions and effects of literary names in literary works are handled within the field of literary anthroponymy. Person names in novels, stories, poems, cinema and theatre works are evaluated within this framework and their artistic uses are examined. Literary texts are evaluated in the triangle of author, work and reader. Here, the author is the main element in the creation of the work. The author, who puts forward a purpose with the work he/she has written, is the person who determines the subject and creates or chooses appropriate names for the subject. Each author tries a different approach in choosing names and names the protagonists in accordance with the content of the work. He creates every name, surname, nickname or pseudonym he uses as a result of a diligent search by experimenting and changing them. These names, which are attributed social and intellectual meanings in literary works, are mostly names that reflect the personality traits of the heroes. In accordance with the content of the work, he sometimes establishes parallel and sometimes opposite meaning relations between the characters of the heroes he uses and their names. The study of literary anthroponymy started in 1978 with Birus' "Poetische Namensgebung". Debus, on the other hand, focused on the classification and functions of names in terms of literary anthroponymy with his work "Namen in literarischen Werken" published in 2002. It has been observed that authors have different methods in the process of naming heroes in literary texts. Birus categorised the bearers of a name depending on the naming tradition specific to the country, society, literature and faith. Debus, on the other hand, classified the functions of literary person nomenclature under the titles of Identification, Creating fiction/illusion, Attributing character traits, Emphasising/Anonymisation, Mythologising, Giving aesthetic value and explained their characteristics.

Findings

This article is an explanatory research and qualitative research method was used in the study. In terms of literary anthroponymy, ten of Ahmet Mithat Efendi's novels selected from more than two hundred and fifty novels, namely *Yeryüzünde Bir Melek*, *Çengi*, *Felâatun Bey ile Râkım Efendi*, *Bahtiyarlık*, *Paris'te Bir Türk*, *Dürdane Hanım*, *Hüseyin Fellah*, *Taaffüf*, *Karnaval*, *Dünyaaya İkinci Geliş* or *İstanbul'da Neler Olmuş*, were evaluated. After the meaning, origin and structure of the names are stated, the names are classified according to Debus's classification in terms of literary person nomology and the relationship between the names used and the characters of the heroes is revealed. The data used were collected from sources such as online archives, newspapers, academic journals and books, encyclopaedias, theses and official websites, and the research and writing process of the article was made possible thanks to the primary and secondary sources obtained from these sources.

Conclusion, Discussion and Recommendations

The names of forty-eight protagonists in the novels mentioned above were analysed in terms of anthroponymy. Thirty-one of these names are of Arabic, nine Persian, three French, two Turkish, one German, one Greek and one Persian/Arabic origin. Depending on the social structure of the period, names were characterised with nicknames and titles. The names of the protagonists are used together with the adjectives and titles Bey, Efendi, Aga(ağa), Hanım, Mullah(molla), Pasha(paşa), Doctor, Dayızâde, Civelek, Fellah, Earless(kulaksız), Eunuch(hadım), Üsküdarlı, Monsieur(mösyö), Madam, Cezayirli, Yamalı, Çelebi, Meraki. The nouns are compound words in terms of structure. These titles and adjectives give clues about the education the protagonist received, his European or Turkish upbringing, his culture, in short his personality. Since the author took the West as an example in everything in the period he lived in, he mentioned the names and titles of Western languages. Five foreign names are analysed in the review section. The author mostly identified the names and titles with their dictionary meanings or attributed character traits to them. Fifteen women's names were analysed in the novels. Women who started to find a place in social life took an active role in Ahmet Mithat Efendi's novels and were revealed with their physical and character characteristics. In the names he used in his novels, the social quality of the language was clearly seen. The author used names such as Narcissus(Nergiz), Sunbül (Fairy), Hasna, Çeşm-i Afet in order to praise and emphasise the beauty of the heroines. Depending on their personality traits, he used the names Melek, Raziye, Dürdane Hanım, Sâniha, Şehlevend, Canan. It was observed that the author attributed personality traits to the characters Zeka Bey and Zekai Efendi in the opposite direction of the meaning of the name. In the novels Felâton Bey and Râkım Efendi, Hüseyin Fellah, Dürdane Hanım, the names of the protagonists are also used as the title of the novel. Thus, these names gave aesthetic value to the literary work and integrated the name with the work. Ahmet Mithat Efendi wrote his novels in order to educate the public. In these novels, he focused on the problems of the period and chose the subjects accordingly. He considered the novel genre as one of the most convenient means of educating, informing and preparing the society for the new civilisation. In his works, he emphasised the science, industry and industriousness of the West. He argued that Ottoman society should develop in these fields by preserving its moral values. He opposed the imitation of European life and Western life. He also criticised the heroes of the novel who adopted this life sarcastically. He supported young writers, defended simplification in language, criticised disobedience to the state and religion, laziness, extravagance and wannabism. The author, who gave character traits to his heroes in accordance with the subject matter, determined the names of the heroes consciously rather than being randomly placed figurative individuals. He has identified the names of the heroes, who play a supporting or denying role to the author's idea, with their meanings or attributed personality traits to their names. He categorised the names he used in every novel he wrote in this direction and attributed meanings to them. The author, who gives information by interrupting the flow of events in the work, associates the name of the protagonist with his/her personality traits and introduces the protagonist with his/her good or bad characteristics. Thus, by using the hero's name and character traits in harmony, the author has ensured that the hero remains in the reader's memory more easily.